

Nuo *nuriebalinimo* iki *nuprasminimo*: teikybą ir vartosena

ALVYDAS UMBRASAS

Lietuvių kalbos institutas

ESMINIAI ŽODŽIAI: žodžių daryba, šalinimo reikšmė, kalbos norminimas, vartosena, klaida

S traipsnyje nagrinėjami priešdėlį *nu-* ir priesagą *-inti* (*-inimas*) turintys vediniai, kuriais reiškiamas tam tikro dalyko (jį parodo šaknis) šalinimas. Tokie vediniai turi jau nemažą taisymo tradiciją, tačiau bent kai kurie iš jų vartosenoje yra gajūs, todėl nuspręsta panagrinėti taisymo ir teikybės istoriją ir dabartinę padėtį. Siekiama parodyti kalbininkų nuomonės šių vedinių klausimu, normų raidą žodynuose ir apžvelgti dabartinę vartoseną, jos (ne)derėjimą su kodifikacija, atkreipti dėmesį į galimus kodifikacijos pokyčius.

Parankiausias šaltinis, iš kurio galima rinkti dabartinės vartosenos duomenis, yra Vytauto Didžiojo universiteto Kompiuterinės lingvistikos centro sudarytas *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas* (DLKT). Jis apima per 140 milijonų žodžių, pavartotų XX a. pabaigos ir XXI a. pradžios (maždaug nuo 1991 m. iki 2008 m.) įvairių sričių tekstuose (tiek moksliniuose, specializuotuose, tiek plačiai visuomenei skirtose publicistikoje, grožinėje literatūroje ir kt.). Kadangi tai publikuoti tekstai, tikėtina, kad jie yra redaguoti ar bent jau minimaliai tvarkyti. Taigi tyrime nuspręsta remtis DLKT, nes šis duomenynas gali parodyti vidutinį dabartinės rašytinės kalbos lygį amžių sandūroje (antrojo šio amžiaus dešimtmečio duomenų jame kol kas nėra). Surinkti duomenys (iš viso DLKT rasta apie 80 rūpimo modelio veiksmažodžių ar jų abstraktų, kurių bendras pavartojimo skaičius yra apie 3500) vėliau dar sugretinti su vartosena vienoje iš populiariausių naujienų svetainėje *lytas.lt* (joje rasta per 2600 publikacijų su iš DLKT išrinktais žodžiais; nėra techninių galimybių sužinoti bendrą žodžių pavartojimo skaičių, tačiau aišku, kad vienoje publikacijoje yra nebūtinai vienas pavartojimo atvejis). Svetainė veikia nuo 2006 m., taigi iš dalies parodo pastarųjų dešimties me-

tų interneto žiniasklaidos kalbą (kai kurie svetainėje skelbiami straipsniai yra perspausdinami iš kitų žiniasklaidos leidinių; prireikus keletas pavyzdžių straipsnyje yra įdėta ir iš kitų šaltinių). Pasinaudojant DLKT paieškos galimybėmis stengtasi tyrimui surinkti kuo įvairesnių duomenų ir ieškoti tiek semantinių ir (ar) struktūrinių, tiek kiekybinių dėsningumų.

NORMINIMO RAIDA

Prieš pusšimtį metų Kazimieras Gaivenis buvo bene pirmasis, kuris prakalbo apie tuos atvejus, kai „veiksmažodžių ir veiksmažodinių daiktavardžių priešdėliui *nu-* bandoma suteikti apibendrintą žodžio šaknimi žymimos medžiagos pašalinimo reikšmę“ (Gaivenis 1964: 29). Rašydamas apie darybinių afiksų terminologizaciją jis apgailestavo, kad šalinimo reikšme iš mokslinės spaudos į kelis to meto žodynus pateko *nuriebinti*, *nuriebinimas*. Argumentavo taip: „veiksmažodžio abstraktas *nuriebinimas* padarytas iš veiksmažodžio *nuriebinti*, o pastarasis – iš būdvardžio *riebus*. Tokios rūšies būdvardiniam veiksmažodžiui priešdėlis *nu-* paprastai suteikia nepriešdėlėta forma reiškiamo veiksmo perviršio reikšmę (plg. *nustorinti*, *nutirštinti*, *nurūgštinti*, t. y. padaryti per daug (= per daug) storą, tirštą, rūgštų)“ (ten pat). Taigi *nuriebinti* turėtų reikšti „padaryti pernelyg riebus“, o ne „pašalinti riebalus“. Kartu K. Gaivenis atkreipė dėmesį, kad „terminų *обезжирование*, *Entfettung* ar *degreasing* vertimas *nuriebalinimu* (pagal panašius „madingus“ naujadarus *nuanglinimas*, *nusilicinimas*, *nusierinimas*, *nupeleninimas* ir pan.) taip pat abejotinas“ (Gaivenis 1964: 29–30). Jis siūlė, kad šalinimo reikšme geriausia vartoti junginius su žodžiu *pašalinti* (pvz., *pašalinti sierą*, *pašalinti pelenus*) arba, jeigu yra, specialius veiksmažodžius (pvz., ne *nuplaukinti*, o *nuplikinti*).

Po keleto metų ir Antanas Balašaitis *обезволашивание* siūlė versti ne *nuplaukinimas*, o *plaukų pašalinimas*, vietoj *savaiminio dirvos nukenkstiminimo* pasiūlė teikti *dirvos apsivalymas*. Kartu aiškino, kad „rusų *обезболивание* nereikia versti *nuskausminimu*, nes pagal veiksmažodį *apmarinti* „padaryti neįautrų, apmirusį“ turime įprastus pasakymus *ligonio apmarinimas prieš operaciją*, *vietinis ar visuotinis apmarinimas*, *apmarinamieji vaistai*¹“ (Balašaitis 1969: 9–10). Argumentuota tuo, kad „kiekvienoje kalboje naujadarai kuriami pagal tos kalbos žodžių darybos dėsnius“, reikia „laikytis lietuvių kalbos žodžių darybos polinkių“ (ten pat).

¹ Originale nėra kursyvo ir retinimo.

Netrukus vedinių su *nu-* medžiagos ar ypatybės šalinimo reikšme nagrinėjimą tęsė ir Albertas Rosinas: „Nuomonė, kad tokie dariniai (płg.: *nušarminti*, *nuvandeninti*, *nuskausminti* ir kt.) neprieštarauja lietuvių kalbos žodžių darybos dėsniams ir yra visiems suprantami, matyt, nėra neabejotina. Darybiniu (sintaksiniu) požiūriu jie yra nepriekaištingi. Tačiau, sudarant naują žodį, vien darybos taisyklių neužtenka; būtina atsižvelgti į to žodžio elementų leksines funkcijas“ (Rosinas 1971: 15). Remdamasis K. Gaiveniu, jis taip pat teigė, kad *nuriebinti* riebalų šalinimo reikšme yra nevykęs vertinys, kad gyvojoje kalboje priešdėlis *nu-* būdvardiniams veiksmažodžiams suteikia perviršio reikšmę (*nukietinti* „padaryti per daug kietą“) arba kai kuriais atvejais (*nuaštrinti*, *nugražinti*) lyg ir suteikia ypatybės atėmimo reikšmę, bet „reiškia veiksmo stiprumo, intensyvumo ir padarinio priešybę (benorėdami padaryti aštrų, gražų, tiek ar taip aštrino, kad pasidarė visai neaštrus, visai negražus“) (ten pat). Veiksmažodžius *nuplaukinti* „pašalinti plaukus“, *nudruskinti* „pašalinti druską“, *nužievinti* „pašalinti žievę“, *nukalkinti* „ištraukti kalkes“ jis taip pat pavadina „madingais“ ir sako, kad gyvojoje kalboje daiktavardiniai veiksmažodžiai su *nu-* turi kitokių reikšmių (*nuauksinti* „nuspalvinti aukso spalva“, *nuspalvinti* „nudažyti“, *nuskiedrinti* „primėtyti skiedrų“), kad, „jeigu vokiečių kalbos veiksmažodis *enthaupten* į rusų kalbą verčiamas *обезглавить*, tai dar nereiškia, kad lietuviškai jis verstinas „nugalvinti“, o ne „nukirsti galvą“. Laikantis tokių vertimo „principų“, rusų kalbos žodžius (su priešdėliu *обес-*) *обесцвѣтити* reikėtų versti „nujėginti“, o ne „pakirsti jėgas, nusilpninti“, *обесцвѣтити* – „nuspalvinti“, o ne „išblukinti, padaryti bespalvį“ ir t. t.“ (Rosinas 1971: 15–16). Pagrindinis A. Rosino straipsnio objektas – žodis *nužmoginti* (*žmogų*), kuris vartojamas reikšme „atimti žmogiškumą“, tačiau, pasak autoriaus, galėtų reikšti „žmogų padaryti žmogiškesnį, pridėti žmogui žmogiškumo“. Vietoj šio veiksmažodžio ir jo abstrakto su priesaga *-imas* siūloma vartoti tarptautinius žodžius *dehumanizuoti*, *dehumanizavimas*, *dehumanizacija*, taip pat greta pasitelkti kitą žodį – (*su*)*barbarinti žmogų* (turėtų reikšti „padaryti barbarišką, žiaurų“), *žmogaus* (*su*)*barbarėjimas* (Rosinas 1971: 14–17).

Iš čia pateiktų konkrečių pavyzdžių pirmajame *Dabartinės lietuvių kalbos žodyno* leidime jau buvo teikiama *nuskausminti* „pašalinti skausmą“ (DLKŽ₁ 1954). Ten buvo, pavyzdžiui, ir neminėti *nuasmeninti* „1. atimti asmeninę atsakomybę. 2. atimti asmeniškąs savybes, savarankiškumą“, *nubuožinti* „kolektyvizacijos laikotarpyje – atimti iš buožių, kaimo buržuazijos, žemę, gamybos priemones norint likviduoti juos kaip klasę“, tačiau aštuntojo

dešimtmečio pradžioje po minėtų straipsnių pasirodžiusiame antrajame žodyno leidime (DLKŽ₂ 1972) nepulta šių žodžių šalinti, o – priešingai – esamų aiškinimai truputį pataisyti² ir įtraukta nemažai naujų: *nudruskinti* „pašalinti druską“; *nudujinti* „pašalinti dujas“; *nukalkinti* „pašalinti kalkes“; *nukenksminti* „padaryti nekenksmingą“; *nuriebalinti* „pašalinti riebalus“; *nusakinti* „nuleisti sakus“; *nuvandeninti* „pašalinti vandenį, drėgmę“. Prie daugumos jų (išskyrus *nuasmeninti*, *nubuožinti*, *nusakinti*) pridėta pažyma *spec.* Netrukus po žodyno išleidimo vienas iš jo redaktorių kolegijos narių Jonas Paulauskas kalbėdamas apie žodyno problemas sakė, kad jame yra žodžių, kurie „pažymėti santrumpomis *spec.* ar *knyg.*, reiškiančiomis, kad nors žodis ir nėra vykusios darybos (ar jam priskirta neįprasta reikšmė), bet vartojamas tam tikrose srityse, neturint arba esant nepopuliariems taisyklingsnės darybos atitikmenims“ (Paulauskas 1974: 42). Tarp kitų pavyzdžių jis pamini ir *nudruskinti*, *nudujinti*, *nuvandeninti* ir sako, kad „toliau norminant leksiką, tokiems žodžiams reikėtų surasti priimtinesnių atitikmenų“ (ten pat). Sakant „priimtinesnių atitikmenų“ galbūt tikėtasi vienažodžių išraiškos priemonių, nes taisytojų teikiniai sutapo su žodyno reikšmės aiškinimais. Dėl *nukenksminti*, *nuriebalinti* ir pan. teikimo žodyne abejojo ir Vitas Labutis, sakė, kad aprobejojant gerai neištirtą kalbinį reiškinį turbūt kalbai galima pakenkti labiau, nei iš tradicijos prilaikant jo plitimą (Labutis 1973: 75). Vis dėlto žodyno darbas buvo padarytas ir jo normos negalėjo neveikti vartosenos.

Nors antrajame *Dabartinės lietuvių kalbos žodyno* leidime buvo teikiama nemažai nagrinėjamo modelio žodžių, kalbininkų darbuose jie toliau buvo taisomi. Pirmajame *Kalbos praktikos patarimų* leidime prie priešdėlio *nu-* vedinių pasakyta, kad *geriau* yra „kitos šaknies žodis, reiškiant ko nors netekimą“ (KPP₁ 1976: 159). Formuliuota nuostata dėl šaknies keitimo, tačiau konkrečiuose pavyzdžiuose šaknis dažnai nekeista, daugiausia siūlyta vartoti žodžių junginius su tos pačios šaknies žodžiais: *nudruskinti* (– pašalinti druską (-as)), *nukenksminti* (– padaryti nekenksmingą, pasterizuoti), *nuplaukinti* (– pašalinti plaukus), *nupeleninti* (– pašalinti pelenus), *nuriebinti*, *nuriebalinti* (– pašalinti riebalus, suliesinti), *nuvandeninti* (– pašalinti vandenį, padaryti sausą), *nužmoginti* (– dehumanizuoti, (su)barbarinti). Prie kai kurių šių taisomų žodžių dar pridėta pažyma *dirbt.*, reiškian-

² *Nuasmeninti* „1. atimti asmeninę atsakomybę. 2. atimti asmenišką savybę, supanašinti“; *nubuožinti* „kolektyvizacijos laikotarpiu – atimti iš buožių gamybos priemones ir žemę“ (DLKŽ₂ 1972).

ti, kad tai dirbtinis žodis. Tik prie *nužievinimo staklės* nesakoma, kad geriau nevertoti, o taisoma griežtai (*n. dirbt.* – nevertotinas dirbtinis žodis), teikiama *žievės lupamosios, žievalupės staklės, žievalupė*³ (KPP₁ 1976: 159–163). Iš esmės tie patys dalykai pakartoti ir maždaug po dešimtmečio pasirodžiusiame antrajame patarimų leidime, tik pašalintas žodis *nupele-ninti* (gal laikytas nebeaktuali), tačiau pridėta⁴ *numėsinti* (– *pašalinti mė-są, kaišti*) (KPP₂ 1985: 171–176). Žodžiai taisyti ne griežtai, o su pažyma *geriau* galbūt todėl, kad juos leido vartoti anuometinis *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Kai kurie taisytojai, nors ir aptardavo minimo modelio žodžius priskirdami juos prie nenorminių, tačiau kartu sakė, kad „dabar-tinėje vartosenoje yra šio tipo žodžių ir neįtrauktų į DLKŽ, bet jie visai tomis pačiomis teisėmis ten galėtų būti. Pavyzdžiui, *nužievininti* nėra, bet jis toks pat kaip ir *nudruskinti*“, ir paaiškindavo, primindavo, kad „yra toks kalbininkų susitarimas – griežtai netaisyti to, kas pateikta kaip norma dabartinės kalbos gramatikose ir žodynuose“ (Paulauskienė, Tarvydaitė 1986: 31). Būta nuomonių, kad *Kalbos praktikos patarimai* taisydami DLKŽ pateiktus žodžius glumina vartotojus, jiems tada neaišku, kuo remtis, ir siūlyta, kad teikiant rekomendacijas „turėtų būti laikomasi taisyklingu-mo prezumpcijos: visus ankstesniuose normatyviniuose leidiniuose įteisintus kalbos dalykus būtina laikyti taisyklingais, kol viešai ir negin-čijamai neįrodytas jų ydingumas“ (Girdenis, Rosinas 1977: 70). Į šią kri-tiką atsakyta, kad ir DLKŽ normų keitimai „niekur nebuvo viešai įro-dinėjami“ (Pupkis, Zinkevičius 1978: 51).

Aptariamo modelio vedinių taisyimo argumentai formuluoti įvairiai. Dau-giausia priekaištauta dėl semantikos ir kitų kalbų poveikio. Tai matyti ir iš anksčiau jau pateiktų K. Gaivenio, A. Rosino citatų, apie tai kalbėjo ir kiti kalbos kultūrininkai taisydami ne to priešdėlio vedinius – „priešdėlis teikia reikšmę, kuri negali išreikšti norimos pasakyti tuo žodžiu sąvokos. Tai vis verstiniai žodžiai, kuriems priešdėlis pridėtas pagal kitų kalbų darybos dėsnius“, žodžiai „nėra vartojami tarmėse, jie neturi ir tvirtesnių tradicijų geresnės kalbos raštuose“ (Pupkis 1980: 124). Pastebėtas mode-

³ Teikiniai pasiūlyti Jono Klimavičiaus (žr. Klimavičius 1974: 19). Vietoj *nužievinimo mašina* vėliau dar buvo siūloma *žieviaskutė* (Gerulaitis, Lukėnas 1983: 35).

⁴ *Kalbos kultūroje* buvo pasirodęs atskiras straipsnis, kuriame svarstyta, kaip pavadinti dirbant odas ir kailius atliekamą operaciją, per kurią šalinamos mėsos, riebalų liekanos ir visas poodinis sluoksnis. Vietoj varto-senoje buvusių žodžių *numėsinti, mėzdruoti* pasiūlyta teikti *kaišti*, greta būtų *kaišiklis, kaišenos, kaišumas, kaišykla* ir pan. (Kinderys 1982: 47–49).

lio sistemiškumas: „Tai ne kas kita, kaip vertiniai, atsiradę dėl rusų kalbos analogijos. Veikiant tokiai darybinei analogijai, vertiniai dažnai sudaromi serijomis, t. y. kalkiuojamas ne atskiras žodis, bet tam tikras darybos tipas“ (Kaulakienė 1992: 9). Nurodytas kai kurių veiksmažodžių, pavyzdžiui, *nukalkinti*, dviprasmiškumas (Kinderys 1982: 48). Kreiptas dėmesys ir į formaliąją žodžio struktūrą – „daugumas šių žodžių nevartojami be priešdėlio (pvz., nėra žodžio *kenksminti*), tad jie netinka ir su priešdėliu *nu-* <...>: vietoj jų reikia vartoti žodžių junginius“ (Piročkinas 1990: 70). Mišrioji daryba laikyta nepageidautina: „Neįprasta darytis veiksmažodžius iš daiktavardžių, pridėdant sudėtinį darybos formantą (priešdėlį ir priesagą kartu). <...> Jeigu būtų veiksmažodžiai **druskinti*, **žievinti*, **vandeninti*⁵, būtų suprantama, kad priešdėlis *nu-* vartojamas tinkamai (plg. *vilkėti – nuvilkėti*, *lupti – nulupti*). Bet jų nėra. Vadinas, *nužievinti* sietinas su *žieve*, *nudruskinti* su *druska*, *nuvandeninti* su *vandeniu*. O iš daiktavardžių veiksmažodžiai su priešdėliais nedaromi. Taigi akivaizdu, kad *nužievinti* turi iš karto pridėtą priešdėlį *nu-* ir priesagą *-inti*, padarančią iš daiktavardžio veiksmažodį“ (Paulauskienė, Tarvydaitė 1986: 30–31). Kartais tiesiog priekaištauta dėl dirbtinumo: „Kadangi žodžiai *nuvandeninimas*, *nuvandeninti* yra dirbtiniai, *nuvandenintai mėsa* <...> geriau tinka terminas *nusausinta mėsa*“ (Montvilienė 1978: 38). Vertintas išraiškos priemonių ilgis: „Vienas žodis patogiau už du, bet jeigu jis padarytas negerai, tai du geriau už vieną“ (Nemickaitė, Paulauskienė 1984: 22). Argumentuota, kad „geriau svetimas žodis, negu prastai nukaltas „savas“ (Būda 1973: 164). Pasitelkti ir ironiškai vaizdingi argumentai, pavyzdžiui, kad *kirpykla* nėra *nuplaukinimo* ar *nubarzdinimo punktas* (Kinderys 1982: 49).

Žvalgantys po praėjusio amžiaus aštunto, devinto dešimtmečio kalbininkų publikacijas kartais matyti tam tikras neužtikrintumas dėl nagrinėjamų *nu-* + *-inti* (*-inimas*) vedinių. Pranas Kniūkšta vedinių vertinti nesiima ir sako, kad „būdamas standartiškas ir lengvai pritaikomas įvairioms sritims, be to, palaikomas rusų kalbos modelio su *обез-*, naujasis žodžių darybos modelis pasirodė parankus ir gajus ir pamažu pradeda leisti šaknis į mokslinių stilių ir terminijų“ (Kniūkšta 1980: 29), vėliau nagrinėdamas *Kalbos kultūros* publikacijas apibendrina: „Kalbininkų tam reikalui siūlomi žodžių junginiai (*pašalinti riebalus* ir pan.) anų vedinių vartotojų nepatenkino,

⁵ LKŽe yra pateikta *druskinti*, *žievinti*, *vandeninti*, vis dėlto daugelyje tokio tipo vedinių su *nu-* galima pagrįstai įžvelgti esant mišriąją darybą.

pateikti lingvistiniai argumentai nepaveikė. Jų jaučiamo naujojo poreikio ir kalbininkų ginamų senųjų raiškos būdų nesiseka sklandžiai suderinti. Kaip bėdos išėties ieškoma tarptautinių žodžių: *nuasmeninti – dehumanizuoti, nuskausminti – anestezuoti*, yra dar ir *degazacija, degazuoti*, bet iš esmės jie problemos neišsprendžia. Žodžiu, vyksta grumtynės, kuriose kalbininkai su savo požiūriu priversti atsišaudyti iš gynybos apkasų (kad priešdėlis *nu-* neužimtų naujų plotų)“ (Kniūkšta 1986: 33). Arnoldas Piročkinas nagrinėjamo modelio žodžius taiso, pavyzdžiui, *nuplaukinti* (= *pašalinti plaukus, nuskusti, nukirpti plaukus*), *nužievinti* (= *pašalinti, nulupti žievę*), *nužmoginti* (= *dehumanizuoti, paversti ne žmogumi*), bet kartu priduria, kad „vis dėlto kalbininkai dar turėtų gerai patyrimėti šios grupės veiksmožodžių statusą BK [bendrinėje kalboje]: pernelyg jų daug, dažnai jie kalbai reikalingi, o pagaliau gal rastųsi ir koks kalbos argumentas, pateisinantys jų vartojimą. Bet kol tai nepadaryta, visuomenė turėtų vengti juos vartoti“ (Piročkinas 1990: 70). Angelė Kaulakienė technikos terminus *nuanglinimas* (rus. *обезуглероживание*, vok. *Kohlenstoffentziehung*), *nuriebalinimas* (rus. *обезжиривание*, vok. *Entfettung*) ir pan. nevertindama neutraliai priskiria prie vertinių, kurie adekvatūs darybos atžvilgiu ir dažniausiai adekvatūs semantikos atžvilgiu (Kaulakienė 1979: 147), vėliau sako, kad jie yra nenorminiai ir turi būti keičiami priimtinesniais atitikmenimis (Kaulakienė 1985: 71), tačiau pripažįsta, kad jie, būdami standartiški ir lengvai pritaikomi, padėjo atsirasti naujam darybos tipui, kuris yra parankus ir „pamažu pradeda leisti šaknis ne tik fizikos, bet ir kitų mokslo sričių terminijoje. Tačiau šio tipo parankumą galima būtų iš dalies pateisinti tik lanksčiu stabilumu, nes šiaip toks darybos tipas semantiškai vargu ar gali būti motyvuotas“ (Kaulakienė 1988: 132). Pateikiama nuoroda į šaltinį, kuriame *lankstus stabilumas* aiškinamas kaip „funkciškai motyvuotas, tikslingas normų keitimas, nuolatinis normos gebėjimas kuo geriausiai prisitaikyti prie visuomenės poreikių ir tikslų“ (Pupkis 1980: 24). Taigi, viena vertus, aptariamo modelio žodžiai taisyti, kita vertus, kartais galvota apie jų reikalingumą ir galimą pateisinimą.

Atsižvelgdami į įvairius skelbtus taisyms Lietuvos kalbos instituto terminologai *nu-* + *-inimas* vedinių nepraleido pro akis kolektyviai rengdami *Terminologijos taisyms*, kurie pasirodė atkurtosios nepriklausomybės pradžioje. *Nupeleninimas, nuplaukinimas, nuriebalinimas, nuriebinimas, nusierinimas* pažymėti kaip vertiniai ir griežtai pataisyti junginiais su žodžiu (*pa*)šalinimas (TT 1992). Greta kai kurie vediniai taisyti su ne vienu tei-

kiniu: *nuskausminimas* (= *anestezavimas, skausmo (pa)šalinimas*), *nuvandeninimas* (= 1. *vandens (pa)šalinimas*; 2. *vandens atskyrimas, dehidratavimas*), *nužievinimas* (= 1. *žievės lupimas*; 2. *žievės skutimas*). Dar pridėta miškininkystei, žemės ūkiui aktualūs *nusparninimas* (= *skristukų paisymas*), *nusparnintuvas* (= *skristukų paisiklis*).

Reikšmingas žingsnis norminant nagrinėjamo modelio vedinius žengtas rengiant trečiąją *Dabartinės lietuvių kalbos žodyno* leidimą (DLKŽ₃ 1993), prie kurio daug prisidėjo terminologai. Jame apibendrinta šalinimo reikšme vartojamų *nu-* + *-inti* vedinių beveik trijų dešimtmečių taisyso patirtis ir DLKŽ₂ 1972 dėti vediniai *nudruskinti, nudujinti, nukenksminti, nuriebalinti, nusakinti, nuvandeninti* buvo pašalinti. Išmestas ir jau nuo DLKŽ₁ 1954 buvęs veiksmožodis *nuskausminti*. *Nukalkinti* palikta, bet pakeista reikšmė: vietoj „pašalinti kalkes“ įdėta „nubarstyti kalkėmis“; taip pat įdėtas aptariamoje sistemoje aktualus žodis *nurūgštinti* su reikšme „padaryti per rūgštų“ (LKŽe antra reikšmė – „pašalinti rūgštis“). Nebeliko ir nuo DLKŽ₁ 1954 buvusio *nubuožinti*, bet jis įgavo kitą pavidalą – pakeistas priešdėlis, kaip istorizmas įdėta *išbuožinti* „atimti iš pasiturinčių ūkininkų gamybos priemonės ir žemę“. Veiksmožodis *nuasmeninti* vis dėlto paliktas. Tokia padėtis išlaikyta ir vėlesniuose popieriniuose ir elektroniniuose DLKŽ leidimuose, taigi galima sakyti, kad trečiasis leidimas buvo lemtingiausias.

Aptariami *nu-* + *-inti* (*-inimas*) vediniai radosi specialiojoje vartosenoje. Žvalgantis po senuosius terminų žodynus matyti ir taisytojų, regis, sovietmečiu nemintų vedinių, pvz.: *nudumblinimas* (rus. *отмучивание*) „dumblinių dalelių nusodinimas“ MTŽ 1960 (vedinys yra ir GFGTŽ 1956; ChŽ 1960), *nuazotinimas* (angl. *denitration*) ALKPŽ 1958, *nuklijinimas*⁶ (rus. *обесклеивание*) RLKPŽ 1959, *nusluoksninimo plyšiai* (rus. *трещины отслаивания*) GFGTŽ 1956, *numiškinti* (angl. *deforest*) ALKŽŪTŽ 1977. Aptariami vediniai žodynuose teikti nebūtinai pavieniui, greta teikta ir sinonimų (lietuviškų ir nelietuviškų), pvz.: *debark – nužievininti, nulupti žievę* ALKŽŪTŽ 1977, *disbark – nulupti žievę, nužievininti* ALKŽŪTŽ 1977, *deforest – išnaikinti, iškirsti miškus, numiškinti* ALKŽŪTŽ 1977, *denitration – nuazotinimas, denitravimas* ALKPŽ 1958, *dewatering – nuvandeninimas, dehidracija* ALKŽŪTŽ 1977, *обезвоживание – nuvandeninimas, dehid-*

⁶ Į *Terminologijos taisyms* nedėta, bet tais pačiais metais pasirodžiusioje publikacijoje viena iš tų taisyms bendraautorį A. Kaulakienė pamini vedinius *nudrumzlinimas, nudumblinimas, nujatrinimas, nuklijinimas, nuorinimas, nuvarnalėšinimas*, dar pridėda ir veiksmožodį *nukailinti* (Kaulakienė 1992: 9).

ravimas RLKMTŽ 1975, *обезболивание* – *nuskausminimas*, *anestezavimas* RLKŽŪTŽ 1971, *обезжиривание* – *nuriebalinimas*, *riebalų pašalinimas* RLKMTŽ 1975. Atkreiptinas dėmesys, kad greta tuose pačiuose žodynuose yra nemažai terminų straipsnių, kuriuose analogiškose situacijose *nu-* + *-inti* (*-inimas*) vedinių neteikta, pvz.: *defoliate* – *pašalinti lapus* ALKŽŪTŽ 1977, *degrease* – *pašalinti riebalus* ALKŽŪTŽ 1977, *dehorn* – *pašalinti, nupjauti ragus* ALKŽŪTŽ 1977, *deplume* – *(nu)pešti plunksnas* ALKŽŪTŽ 1977, *dewool* – *pašalinti plaukus* ALKPŽ 1958, *обезвоживание* – *dehidratacija*, *vandens šalinimas* RLKŽŪTŽ 1971, *обезволашивание* – *plaukų pašalinimas* RLKŽŪTŽ 1971, *обезжиривание* – *riebalų pašalinimas* RLKŽŪTŽ 1971, *обеззоливание* – *kalkių pašalinimas* RLKŽŪTŽ 1971, *обезлесение* – *miškų išskirtimas, išnaikinimas* RLKŽŪTŽ 1971, *обезлиствление* – *lapų pašalinimas, defoliacija* RLKŽŪTŽ 1971. Teikimo nevienodumas dabar sunku paaiškinti. Beje, senuose terminų žodynuose, kuriuose galima rasti įvairių *nu-* + *-inti* (*-inimas*) vedinių, kartais matyti įrašas, kad žodyno terminus peržiūrėjo LTSR Mokslų akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros instituto Terminologijos komisija, minimos Jono Kruopo ir (arba) K. Gaivenio pavardės. Neaišku, ar visada kalbininkai dėl šių vedinių priekaištavo. Net jeigu ir priekaištavo, tikėtina, kad vedinius gynė dalyko specialistai. Vis dėlto žvelgiant į skirtingu metu leistus tos pačios srities terminų žodynus matyti, kad *nu-* + *-inti* (*-inimas*) vedinių žodynuose palaipsniui mažėjo. Štai, pavyzdžiui, 1959 m. išleistame politechnikos terminų žodyne (RLKPŽ 1959) teikiama: *обезвоживание* – *nivan-*
deninimas, *обезволашивание* – *nuplaukinimas*, *обезгаживание* – *degazavimas*, *nudujinimas*, *обезжиривание* – *nuriebinimas*, *обеззоливание* – *nikal-*
kinimas, *обезуглероживание* – *nuanglinimas*, *обесклеивание* – *nuklijinimas*, *atvirinimas*, *обескремнивание* – *nusilicinimas*, *обеспыливание* – *nudulkini-*
mas, *обессеривание* – *nusierinimas*, *desulfurizavimas*. Po ketvirčio amžiaus leistame politechnikos terminų žodyne (RLKPŽ 1984) to paties tipo rusiškų terminų dar daugiau, bet lietuviški atitikmenys pakeisti pagal kalbos normintojų pastabas: *обезвоживание* – *vandens šalinimas*, *дегидратация*, *обезвоздушивание* – *oro šalinimas*, *обезволашивание* – *plaukų šalinimas*, *пликиningas*, *обезвреживание* – *daugumas nekenksmingo*, *обезгаживание* – *dujų šalinimas*, *дегазация*, *обезжелезивание* – *geležies šalinimas*, *обезжиривание* – *riebalų šalinimas*, *обеззоливание* – *pelenų šalinimas*, *обезуглероживание* – *anglies šalinimas*, *обезфторивание* – *fluoro šalinimas*, *обесклеивание* – *klijų šalinimas*, *обескремнивание* – *silicio šalinimas*, *обеспыление*,

обеспыливание – dulkių šalinimas, *обессеривание* – sieros šalinimas, *обессоливание* – druskos šalinimas, *обесфосфоривание* – fosforo šalinimas.

Panašūs pokučiai vyko ir chemijos žodynuose. 1960 m. išleistame žodyne (ChŽ 1960) matyti:

nudruskinimas „tirpių druskų pašalinimas“ – *выщелачивание*,
nudujinimas „dujų pašalinimas“ – *обезгаживание*,
nudulkinimas „dulkių pašalinimas“ – *обеспыление*,
nudumblinimas „smulkių medžiagų suskirstymas į frakcijas; valymas pagal skirtingą nusėdimo greitį vandenyje“ – *отмучивание*,
nikalkinimas „kalkių pašalinimas iš odos plikės“ – *обеззолка*, *обеззоливание*,
pipeleninimas „pelenų pašalinimas iš filtravimo popieriaus“ – *обеззоливание*,
piplaukinimas „odos plaukų pašalinimas“ – *обезволашивание*,
puriebalinimas „riebalų pašalinimas“ – *обезжиривание*,
nusakinimas „sakų išgavimas iš spygliuočių“ – *подсочка*,
nusilicinimas „silicio junginių pašalinimas“ – *обескремнивание*,
nivandeninimas „vandens, drėgmės pašalinimas“ – *обезвоживание*.

Jau nepriklausomybės laikais išleistame chemijos terminų žodyne (ChAŽ 1997) kai kurių sąvokų nebeliko, atsirado tarptautinių žodžių (a), dalis terminų pakeista junginiais (b):

- a) *demineralizavimas* „vandenyje ištirpusių druskų šalinimas“ – *обессоливание*, *выщелачивание*, *demineralization*,
dekarbonizavimas „1. anglies pašalinimas iš plieno; 2. CO₂ pašalinimas iš dujų; 3. CO₂ atskėlimas iš kaitinamų karbonatų“ – *обезуглероживание* (1), *декарбонизация* (2,3), *decarburation* (1), *decarbonization* (2,3),
degazavimas „1. kovinių nuodingųjų medžiagų pavertimas nepavojingomis; 2. dujų pašalinimas; 3. dujų ir garų išleidimas iš plastikų presavimo formos“ – *дегазация*, *дегазификация* (2), *обезгаживание* (2), *подпрессовка* (3), *degassing*, *outgassing* (2), *degasification* (2), *breathing* (3),
detoksikacija „nuodingos medžiagos padarymas nekenksminga arba jos pašalinimas“ – *детоксикация*, *обезвреживание яда*, *detoxi(fi)cation* (bet plg. *mechaninis kenksmingumo pašalinimas* „mechaninis teršalų pašalinimas arba užpylimas inertinėmis medžiagomis“ – *механическое обеззараживание*, *mechanical decontamination*);
- b) *kalkių šalinimas* „kalkių pašalinimas iš odos plikės“ – *обеззоливание*, *обеззолка*, *deashing*, *ash removal*,
plaukų šalinimas, *plikinimas* – „plaukų ir epidermio šalinimas nuo išdirbamos odos“ – *обезволашивание*, *depilation*,
riebalų šalinimas „riebalų atskyrimas nuo medžiagos paviršiaus (1) arba iš jos tūrio (2)“ – *обезжиривание*, *degreasing* (1), *defatting* (2),
vandens šalinimas „vandens kiekio mažinimas medžiagoje džiovikliais, mechaniniais poveikiais ar šiluma“ – *обезвоживание*, *dewatering*, *dehydration*.

Nukalkinimas, nuriebalinimas ChAŽ 1997 turi neteiktinumo pažymas. Išsiskiria tik šio termino nuorodinis teikimas: *nusakinimas* žr. *sakinimas*; *sakinimas* „sakų leidimas iš specialiai įpjautų spygliuočių medžių“ – *подсочка*. Su *nusakinimu* ryšiais nesusietas *sakinimas* (*подсочка*) buvo ir ChŽ 1960. Minėtame pataisytame politechnikos žodyne (RLKPŽ 1984) *sakinimas* teiktas ir kaip *подсочка*, ir kaip *обессмоливание* atitikmuo.

Nei akademinėje *Lietuvių kalbos gramatikoje*, nei *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje* apie rūpimo modelio veiksmožodžius su priešdėliu *nu-* nekalbama. Minima tik priešdėlio suteikiama reikšmė „pagrindinio žodžio žymimu veiksmu kas nors atskiriama nuo ko nors“, pvz., *nudrėksti* (LKG II 1971: 279). Šalinimo reikšmės taisyms pradėtas nuo būdvardinės kilmės veiksmožodžio *nuriebinti* (*riebinti: riebus*), kurio daryba klausimų nekelia, tai daugiau semantikos klausimas. Vėliau pereita prie daiktavardinės kilmės veiksmožodžių, tokių kaip *nuriebalinti* (: *riebalai*). LKŽe yra veiksmožodis *riebalinti* „tepti riebalais“ (šia reikšme įprasčiau *riebaluoti*), bet tikėtina, kad *nuriebalinti* radosi kaip mišrusis vedinys, pagal kitų kalbų analogiją darytas iš karto iš *riebalai* (taip kaip, pavyzdžiui, *įvaikinti*, *įsūnyti* tiesiai iš *vaikas*, *sūnus*). Matyt, čia galima dvejopa interpretacija, t. y. galima įžvelgti ir priešdėlinę, ir mišriąją darybą. Kai kurių aptariamo modelio vedinių mišrioji daryba akivaizdesnė, pavyzdžiui, *nuplaukinti* (: *plaukai*), *nuvandėninti* (: *vanduo*).

Dabartinės lietuvių kalbos žodyne, be kitų reikšmių, išskiriama, kad veiksmožodžių vediniai su priešdėliu *nu-* reiškia „ko nors atskyrimą, pašalinimą“, pateikiami pavyzdžiai *numauti*, *nupjauti*, *nuplėšti*, *nupratinti* (DLKŽ₆ 2006). Čia nepaminėta daiktavardinės kilmės veiksmožodžių, žodyne jų yra, pvz.: *nubalnoti* „nuimti balną“, *nuginkluoti* „atimti ginklus“, *nukainoti* „sumažinti kainą, nuvertinti“, *nukamanoti* „numauti kamanas“, *nukelnėti* „numauti kelnes“ (DLKŽ₆ 2006). DLKŽ₂ 1972 buvo net *nukaukiuoti* „nuimti kaukę, demaskuoti“, bet iš vėlesnių leidimų pašalinta (greičiausiai todėl, kad nėra *kaukiuoti*). Prie šių vedinių prisilieja ir priesagą *-inti* turintis vedinys *nuvertinti* „1. sumažinti vertę, padaryti mažos vertės; 2. padaryti visiškai bevertį“ (DLKŽ₆ 2006). Tiesa, jį galima būtų traktuoti kaip priežastinį nė viename DLKŽ nefiksuoto veiksmožodžio *nuvertėti* atžvilgiu, taip kaip *nutautinti* yra priežastinis *nutautėti*, *nutauti* „netekti tautinių ypatybių, asimiliuotis“ atžvilgiu. Tiek priežastiniame, tiek savaiminiame veiksmožodyje *nu-* rodo netekimą (šalinimą). Kas kita yra *nudulkinti* „pašalinti dulkes“, čia galima įžvelgti tik įvykio veikslą, nes jau *dulkinti* reiškia „ša-

linti dulkes“ (tiesa, bent teoriškai *nudulkinti* galėtų reikšti ir priešingą dulkių šalinimui veiksmą (apibarstymą dulkėmis ar pan.), nes pirmoji *dulkinti* reikšmė „kelti dulkes, daryti, kad dulkėtų“ (DLKŽ₆ 2006).

Šiame kontekste įdomu atkreipti dėmesį į veiksmažodį *nusavinti*. DLKŽ₁ 1954, DLKŽ₂ 1972 jis buvo aiškinamas „atimti ir perduoti ką valstybės ar visuomenės nuosavybėn“. Kaip matyti, *nu-* čia reiškia ypatingą šalinimą, t. y. padarymą, kad daiktas būtų ne kažkieno savo, o visų. Tvarkant DLKŽ₃ 1993 galbūt desovietizacijos kontekste, bet neatmestina, kad ir dėl nagrinėjamų *nu-* + *-inti* vedinių taisyso reikšmė pakeista iš esmės – „kitam paimti ką nuosavybėn“, t. y. turimas omenyje padarymas, kad būtų savo (prilygsta *pasivavinti*), iš vieno savininko daiktą paima kitas (abi reikšmės fiksuojamos LKŽ_e). Vėliau (nuo DLKŽ₅ 2003) reikšmė pakeista dar kartą, praplėsta – „buvusį ką nesavą paimti nuosavybėn“, t. y. padaroma, kad daiktas taptų savo, bet nesvarbu, ar priklausė kam nors anksčiau. Vis dėlto aiškinant kitus žodžius *nusavinti* vartojama lyg ir pirmuosiuose DLKŽ buvusia reikšme: *konfiskacija* – „priverstinis nusavinimas, atėmimas valstybės naudai“, *konfiskuoti* – „daryti konfiskaciją, nusavinti“, *rekvizicija* – „priverstinis atlygintinis nusavinimas ar laikinas paėmimas valstybės reikalams“ (DLKŽ₆ 2006). Vartosenoje *nusavinti* dažnas konfiskavimo, nacionalizavimo kontekstuose, pavyzdžiui, LRTB aprobuota: *nekilnojamojo turto savininkas* – „asmuo, kurio nekilnojamas turtas pagal TSRS (LTSR) įstatymus buvo nacionalizuotas ar kitaip neteisėtai nusavintas ir kuriam pagal Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymą atkuriamos nuosavybės teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą“. Įdomu tai, kad šiais laikais galbūt gretinant su *nusavinti* sugalvojama pasidaryti ir *nusvetiminti*, pvz.: „<...> savaip sužmogina („nusvetimina“) tai, kas iš tikrųjų anaip tol nėra nei žmogiška, nei žmogui nesvetima“ (Petras Setkauskis, 1994⁷).

DABARTINĖ VARTOSENĄ

Dauguma per pusšimtį metų kalbos taisytojų darbuose minėtų anksčiau kai kuriuose žodynuose teiktų *nu-* + *-inti* (*-inimas*) vedinių yra **daiktavardinės kilmės** ir reiškia tam tikro **konkreto dalyko, paprastai medžiagos, šalinimą**. Dabartinėje redaktorių bent iš dalies prižiūrimoje var-

⁷ Pavyzdys iš DLKT. Čia ir toliau teikiant pavyzdžius iš teksto, be publikavimo metų, dar nurodomas arba knygos autorius, arba periodinio leidinio pavadinimas.

tosenoje kai kurių anksčiau fiksuotų vedinių visai nematyti (pvz., *nuanglinti*, *nuazotinti*, *nudumblinti*, *nuplaukinti*, *numiškinti*⁸, *nusilicinti*), kai kurie vis dar pasitaiko (visus rastus medžiagos šalinimą reiškiančius daiktavardinės kilmės vedinius žr. 1 lentelėje; DLKT skiltyje nurodomas pavartotų žodžių, įskaitant veiksmažodžių formas, abstraktus su *-imas*, skaičius; lrytas.lt skiltyje nurodomas publikacijų, kurių tekste yra tas žodis, skaičius).

1 lentelė. Medžiagos šalinimą reiškiantys daiktavardinės kilmės vediniai

<i>Nu- + -inti</i>	DLKT	lrytas.lt	<i>Nu- + -inti</i>	DLKT	lrytas.lt
nugeležinti	63	18	nudruskinti	4	4
nužievinti	44	11	nupeleninti	2	0
nuriebalinti	16	9	nukalkinti	1	9
nusierinti	14	5	nugyslinti	1	0
nusakinti	11	0	numėsinti	1	0
nuvandeninti	7	1	nusparninti	1	0
nuorinti	5	12	nudujinti	0	1
nukraujinti	5	3			

Neaišku, kiek tokių vedinių būna pirminiuose, neredaguotuose, autorių pateiktuose tekstuose, bet, kaip matyti, galutinėse publikacijose visi vediniai nėra labai gausūs ir įvairūs, dažniausiai vartojama *nugeležinti* (*nugeležinimas*), pvz.: „Bendrovė įrengė artezinį gręžinį, vandens nugeležinimo įrenginį, 2,5 km ilgio vandentiekio tinklą <...>“ (Žemėtvarka ir hidrotechnika, 2004). Podažnis žodis *nužievinti* (pvz., „Peršasi aiški išvada, kad antžeminės kelmų dalies nužievinimas yra neefektyvus ir netaikytinas“ (Mūsų girios, 1997)), panašiuose kontekstuose vartojama ir *nusakinti*. Kaip jau minėta, iš DLKŽ₃ 1993 veiksmažodis *nusakinti* buvo pašalintas, bet nuo DLKŽ₁ 1954 yra teikiama *sakinti* „leisti, varvinti sakus“, tik nuo DLKŽ₃ 1993 šis žodis gavo pažymą *knyg.* (nes veiksmažodis greičiausiai padarytas gretinant su *nusakinti*), taigi *nusakinti* prireikus gali reikšti įvykio veikslą. Panašiai kaip *sakinti* yra vartojamas ir DLKŽ₃ nekodifikuotas *žievinti* (yra LKŽe: „lupti, skusti žievę“), kartais tame pačiame kontekste,

⁸ Rasta tik kelis kartus pavartotas priešingą veiksmą reiškiantis *apmiškinti*, šis žodis taip pat taisomas (TT 1992).

pvz.: „Jis atkreipė dėmesį į kitoje kelio pusėje nesakintą jaunesnį pušyną, kuriame supuvusių medžių 5% daugiau negu nusakintame. Kaip pastebėjo prof. Vytautas Valenta, sakinamos pušys, jausdamos žūtį suaktyvėja, daugiau palieka palikuonių. Apžiūrėdamas kirtimą profesorius pritarė tam, kad kelmai nebuvo žievinami“ (Mūsų girios, 1997). *Sakinti* ir *žievinti* greičiausiai radosi panašiu metu⁹ ir yra iš esmės panašios kokybės žodžiai, abu jie galėtų būti vienodai taisomi ar teikiami (dar plg. „<...> su švedų firma „Vallby Staket & Stolpar“ sudaryta sutartis gaminti žievintus kuolus“ (Mūsų girios, 1995)).

1 lentelėje pateikti vediniai paprastai pavartojami šalinimo reikšme, išskyrus *nukalkinti*, kuris vartojamas dviem reikšmėmis, plg. „Jei vanduo nukalkintas (filtruotas), muilas stipriai putoja“ (Laima, 1996) ir „Žinoma, žolė po medžiais baltuoja lyg nukalkinta“ (Lietuvos rytas, 2002). Retkarčiais iš aptariamo modelio žodžių pasidaroma ir kitų vedinių, pavyzdžiui, *automatinis nuorintuvas* (Statyba ir architektūra, 2004), *dūmų nusierintuvas* (Mokslas ir technika, 2002). Ne medžiagos, o kitokio materialaus dalyko šalinimo reikšme aptariamo modelio vedinių paprastai nedaroma. Matyti tik vienas kitas bandymas „pagražinti“ tekstą, pvz.: „<...> dalykai susiklostė atvirkščiai: utėlių neturėjom, o po pirties jų gavom. Ėjom „nusiutėlinti“, sugrįžom „apsiutėlinę“ (Birutė Pūkelevičiūtė, 2003).

Tarp aptariamų seniai taisomų *nu-* + *-inti* (*-inimas*) vedinių *nuriebinti* aiškiai išsiskiria kaip ne daiktavardinės, o **būdvardinės kilmės** vedinys (argumentuojama, kad turėtų reikšti ypatybės perviršį, o ne ypatybės šalinimą, t. y. „daryti per riebus“, o ne „daryti, kad nebūtų riebus, šalinti riebumą“). Patikrinus DLKT ir lrytas.lt publikacijas nerasta nė vieno pavartojimo atvejo perviršio reikšme, tačiau **ypatybės šalinimo reikšme** šiek tiek yra: 14 pavartojimų DLKT ir 11 publikacijų su šiuo žodžiu lrytas.lt, pvz.: „Nuriebintas pienas visą jame esantį kalcį išsaugo“ (Artuma, 2003), „Plaukai po lietaus sausėja, nes rūgštys turi nuriebinamąjį poveikį“ (lrytas.lt 2014-03-19). Būdvardinės kilmės yra ir vedinys *nurūgštinti*, nors aptariamame kontekste bent teoriškai jis galėtų prisišlieti ir prie anksčiau minėtų daiktavardinių medžiagos šalinimo reikšmės vedinių (siejant ne su *rūgštus*, o su *rūgštis*). Ypatybės perviršio reikšme *nurūgštinti*

⁹ Matyti dar ikisovietinė vartosena: „Lietuvoje taikytą sakinio technologiją išsamiai aprašė: iki II pasaulinio karo - S. Kripas straipsnyje „PUŠIES NUSAKINIMAS LIETUVOJE“ („Mūsų girios“, 1935, Nr. 6/7), po II pasaulinio karo iki šių dienų - A. Alekna knygoje „PUŠYŲ SAKINIMAS“, Kaunas, 1989“ (Mūsų girios, 1997); „Jei medžiagos piovimas numatomas birželio mėn. arba dar vėliau, tada rūgštus reikia nužievinti, sukrauti ant padėkų, kad žemės nesiektų <...>“ (Ūkininko patarėjas, 1936-02-06).

DLKT ir lrytas.lt taip pat nėra, tačiau šalinimo reikšme pasitaiko (12; 5¹⁰), pvz.: „Jeigu dirva rūgštoka tikslinga dirvą nurūgštinti kalkėmis <...>“ (lrytas.lt 2015-04-14). Čia galima paminėti ir šalinimo reikšme retkarčiais (5; 5) pavartojamą veiksmažodį *nusodrinti*. DLKT jis fiksuojamas iš 1996 m. Lietuvos Respublikos branduolinės energijos įstatymo: „Branduolinės medžiagos – plutonis, uranas (natūralus, prisodrintas urano 235 arba urano 233 izotopų ir nusodrintas) ir toris, esantys metalo lydinio, cheminio junginio ar koncentrato pavidalo arba kitų medžiagų mišinyje“; tačiau iš dabartinio 2011 m. Lietuvos Respublikos branduolinės saugos įstatymo LRTB yra aprobuota „Branduolinės medžiagos – plutonis, uranas (gamtinis, įsodrintas urano 235 ar urano 233 izotopais arba nusodrintas) ir toris, esantys metalų lydiniuose, cheminiuose junginiuose ar koncentratuose arba kitų medžiagų mišiniuose“ (*nuskurdinimas* šia reikšme yra terminų žodynuose, pvz., FTŽ 2007). Vartosenoje *nusodrinti* yra ir ypatybės suteikimo reikšme, pvz., „Šokoladinis, ochros ir burgundiško vyno nusodrintas rudens-žiemos podiumas“ (lrytas.lt 2011-03-09). DLKT rastas net ir iš sudurtinio būdvardžio padarytas visiškai okazinis darinys *nuvienprasminti*: „<...> stengiasi komplikuoti ir nuvienprasminti stilistiką ir stilių, ir vis viena – vos ne kiekviename sakinyje iš kažkur įkyriai lenda detektyvų ir anekdotų rašytojo patirtis“ (bernardinai.lt 2007-01-03).

Nematyti, kad kalbos leidiniuose anksčiau būtų buvę taisomi aptariamo modelio **ypatybės šalinimo reikšmės vediniai su nelietuviška šaknimi**. Dabartinėje vartosenoje tokių vedinių galima rasti ne vieną (žr. 2 lentelę). Visi jie vartojami retai, matyti po keletą ar kartais tik po vieną pavartojimo atvejį, bet tai iš dalies lemia ir pačių sąvokų neaktualumas platesnei vartosenai, pvz.: *nuabsoluitinti*, *nuindividualinti*, *nukonkretinti*, *nurealinti*, *nusakralinti* (dažniausi pastarieji du, DLKT yra po 11 pavartojimo atvejų). Vedinių radimosi priežastys numanomos – vietoj tokių vedinių kaip *absoluitizuoti*, *konkretizuoti* paprastai teikiama *absoluitinti*, *konkretinti* (pvz., *konkretizuoti* žr. *konkretinti* DLKŽ₆ 2006), todėl greta *dekonkretizuoti*, *deindividualizuoti* (*deabsoluitizuoti* vartosenoje nerasta) randasi *nukonkretinti*, *nuindividualinti*, juoba kad šias formas skatina priešingą veiksmą įvardijantys vediniai *sukonkretinti*, *suindividualinti*. Kartais vedinių sistema išplėtojama labai plačiai: greta *materializuoti*, *dematerializuoti* ir savaiminio *dematerializuotis* pasidaroma *sumaterialinti*, *numaterialinti*, *sumaterialėti*, *numaterialėti* ir dar *įmaterialinti* (vartosenos pavyzdžius žr. 2 lentelėje).

¹⁰ Pirmas skaitmuo rodo pavartojimų DLKT skaičių, antras – publikacijų lrytas.lt skaičių.

2 lentelė. Ypatybės šalinimą reiškiantys būdvardinės kilmės vediniai su nelietuviška šaknimi

<i>Nu-</i> + <i>-inti</i>	Plg.	Pavyzdžiai
nuabsoliutinti	suabsoliutinti	„Užsibrėžęs nuabsoliutinti XIX amžiuje suabsoliutintas vertybes, Leskaitis skelbia krizes įvairiose gyvenimo srityse <...>.“ (Darbai ir dienos, 2003)
nuindividualinti	suindividualinti deindividualizuoti	„Žmogaus sutechninimas visų pirma yra jo išdaiktinimas, nuasmeninimas ir nuindividualinimas.“ (Arvydas Šliogeris, 1996) „<...> kūnas suindividualina ir sukonkretina sielą, ją pririšdamas prie gyvosios dabarties ir jos artumos <...>.“ (Arvydas Šliogeris, 1999) „Metafizikoje žmogus nėra tiek deindividualizuotas, socializuotas ir anonimiškas kaip moksle.“ (Problemos, 1996)
nukonkretinti	sukonkretinti dekonkretizuoti	„Bandymas blogį (ar gėrį) nutautinti, reiškia bandymą jį nukonkretinti, t. y. mistifikuoti.“ (Romualdas Ozolas, 2003) „Galima būtų tokią aptakią išvadą sukonkretinti, pavyzdžiui, citata iš neseno ekonomistų laikraščio <...>.“ (Knygnešys, 1995) „Pats rytų slavų redakcijos turinys patyrė dalinį istorinių detalių dekonkretizavimo poveikį.“ (Darius Baronas, 2000)
numaterialinti	sumaterialinti sumaterialėti numaterialėti įmaterialinti dematerializuoti(s)	„Banalūs daiktai, džinsai, suploktinti, tarsi numaterialinti, ir taip sustiprintas dekoratyvumo efektas.“ (Kauno diena, 2002) „Kad ir koks būtų atskiras kūrėjo požiūris į religiją, kūryba yra veikiamą ir kitų tikėjimo, veikiamą sumaterialintos tikėjimo vaizdinijos.“ (Viktorija Daujotytė, 2003) „Vadinasi, pasibaigus vienam dieviškojo prado sumaterialėjimo-numaterialėjimo ciklui, turės prasidėti naujas ciklas.“ (Mindaugas Tomonis, 1995) „<...> pridėję jutimine ar socialine empirika paremtą suvokimą ir jį suardę, turime rezultatą, kuris negali būti verbalizuotas, juo labiau negali būti įmaterialintas.“ (7 meno dienos, 2007-07-06) „<...> pasaulyje viskas vis labiau virtualėja ir dematerializuojasi ir iš to atsiranda visiškai naujos virtualios nehierarchinės bendruomenės <...>.“ (Atgimimas, 2007-01-19) „Naudojant tokias technologijas namas tarsi dematerializuojamas.“ (Kauno diena, 1995)

<i>Nu-</i> + <i>-inti</i>	Plg.	Pavyzdžiai
nurealinti	surrealinti derealizuoti	„<...> visais šitais atvejais erotinė situacija nurealinama ir nebėra jai tiek svarbu, ar draugas bus Ji, ar Jis, kadangi akcentuojamas dvasinis ryšys.“ (Saulius Žukas, 1995) „Netikrumo akimirka, surealinanti pasaulį.“ (Vytautas Rubavičius, 1997) „Sapnų realybė yra sukeista, derealizuota, galime pavadinti ją poetiška.“ (Laima, 1997)
nusakralinti	susakralinti desakralizuoti	„Šiandien Lietuvoje ryškėja kunigystės nusakralinimo tendencija.“ (Dienovidis, 1996) „Poezija pasaulį paverčia tauriu, susakralina jį.“ (Švyturys, 1996) „Televizija desakralizuoja politikos procesą ir jo veikėjus <...>.“ (Žyngintas Pečiulis, 2007)

Šalia vedinių su nelietuviška šaknimi atsiranda ir **analogiškų vedinių su lietuviška šaknimi**, pavyzdžiui, pora *nusakralinti* – *susakralinti* (plg. *desakralizuoti*, *sakralizuoti*) papildoma pora *nušventinti* – *sušventinti* (a). Panašiai greta *moralizuoti* – *demoralizuoti* atsiranda *sudorinti* – *nudorinti* (b), o greta *sensibilizuoti* – *desensibilizuoti* pradedama vartoti *sujautrinti*, *įjautrinti* – *nujautrinti* (c), pvz.:

- a) „Mes matome, kaip Tomo Akviniečio filosofijoje vyksta dar paslėpta, tačiau aiškiai nujaučiama pasaulio desakralizacija, jo nušventinimas ir nudievinimas, naujaisiais amžiais virtęs pamatine žmogaus santykių su pasauliu norma“ (Arvydas Šliogeris, 1996);
„<...> Lietuvos vardo sušventinimą laikau nepaprastai svarbiu lietuvybės išlaikymo ir stiprinimo sovietinės okupacijos sąlygomis veiksmu <...>“ (lrytas.lt 2016-04-13);
- b) „<...> tokia mokykla, iš kurios išvartytas Dievas, nėra neutrali – ji skleidžia bedievybę ir nudorina jaunimą“ (Soter, 2000);
„Kosmopolitizmas yra egoizmo moralizavimo bandymas, bandymas amoralumą sudorinti per jo ideologizavimą“ (Kultūros barai, 1997);
„Dorovės principų paneigimas žudo kūrybą ir turi demoralizuojančios įtakos visai tautai“ (Juozas Keliuotis, 1997);
- c) „<...> reikia kreiptis į kojų ligų specialistą ar dermatologą, kuris, nujautrinęs sritį, pašalins įaugusį nago kampą“ (Cosmopolitan, 2004);
„<...> negalima pamiršti ankstesniųjų alergenų, jų reikia vengti visą gyvenimą, nes savaiminio nusijautrinimo (desensibilizacijos) tikimybė labai maža“ (Caritas, 1996);
„Pirmąkart patekę į organizmą alergenai dar nesukelia ligos, bet organizmą įjautrina, sensibilizuoja (alergizuoja), t. y. pradeda gaminti antikūnų“ (Sveikata, 1995);

„<...> kūno vaizdo formavimasis yra sensorinių laukų sujautrinimo padarinys; juos sujautrina fonacijos metu skleidžiamos akustinės bangos“ (Psichologija, 2002).

Pagal tą patį modelį pasidaroma ir daiktavardinės kilmės vedinių, pavyzdžiui, *numitinti* – *sumitinti* (plg. *demitologizuoti*, *mitologizuoti*):

„Istoriografija iškyla kaip mito numitinimo ir poetinės išmonės demaskavimo, atskyrimo nuo tikrovės įrankis“ (Arūnas Sverdiolas, 1996);

„<...> Lietuvos istorija yra sumitinta ir perdėm romantizuota, daugelio lietuvių pašamonėje glūdi didžiavalstybiškumo kompleksas“ (Filosofija ir sociologija, 1997);

„Istorinių įvykių demitologizavimo procesas sąlygoja racialesnį požiūrį į istoriją <...>“ (Valentinas Brandišauskas, 1995).

Įdomu tai, kad tam pačiam reikalui dar pasidaroma ir *sumitologinti*, *numitologinti*, *išmitologinti*:

„Ne iš šitos Pliaterių šakos, o iš kitos kilusi Emilija Pliaterytė, gal kiek ir sumitologinta, žinoma kaip 1831 m. sukilimo dalyvė, vadinasi, politinė veikėja“ (Meilė Lukšienė, 2000);

<...> jis nuoširdžiai tikėjo, kad Naujasis Testamentas pilnas mitologinių įvaizdžių ir todėl privalęs būti numitologintas“ (Česlovas Kavaliauskas, 1998);

„Dėl to dabartinės literatūros neigiantysis patosas iš dalies yra nulemtas pastangų išmitologinti visuomenės gyvenimą <...>“ (Vytautas Rubavičius, 1997).

Kartais ne visai aišku, ar nelietuvišką šaknį turintys *nu-* + *-inti* (*-inimas*) vediniai yra **daiktavardinės ar būdvardinės kilmės**, nes vedinyje kamienas dezintegruojamas¹¹. Pavyzdžiui, pasidarytą naujadarą *nuerotinti* galbūt per darybos pakopas galima sieti ir su *erotika*, ir su *erotinis*, *erotiškas* („pašalinti erotikos požymius“; „padaryti, kad nebūtų erotinis, erotiškasis“), *nukomunistinti* gali turėti darybinių ryšių su *komunistas*, *komunizmas*, *komunistinis*, *komunistiškas* (daugiau pavyzdžių ir mikrosistemų žr. 3 lentelėje). Net ir esant darybiniam ryšiams su daiktavardžiais čia vis tiek matyti ypatingos šalinimo reikšmė, tik ta ypatingybė kyla iš daiktavardžio, su juo siejama. Kartu matyti, kad greta funkcionuoja *deerotizuoti*, *dekomunizuoti*. Visų minėtų *de-* ir *nu-* analogijų radimasis rodo, kad dėl susidarančių nelietuviškų žodžių opozicinių porų (su *de-* ir be šio priešdėlio) lietuvių kalbos priešdėlių sistema patiria spaudimą taip pat turėti analogiškas poras, ir tai kartais realizuojama *nu-* ir *su-* opozicija.

¹¹ Dėl dezintegracijos žr. Urbutis 1978: 125–128, 198–208.

3 lentelė. Ypatybės šalinimą reiškiantys daiktvardinės arba būdvardinės kilmės vediniai su nelietuviška šaknimi

<i>Nu- + -inti</i>	Plg.	Pavyzdžiai
nuerotinti	suerotinti deerotizuoti	<p>„Įsivaizduota ir pasisavinta intelektualo teisė nuerotinti tautą reiškia jo bandymą iš naujo pabrėžti savo kaip tautos skaistybės saugotojo rolę svarbą.“ (Kultūros barai, 1997)</p> <p>„<...> mano herojė „Dosono užutekyje“ buvo seksuali, suerotinta...“ (Irytas.lt 2012-01-20)</p> <p>„<...> akivaizdus polinkis deerotizuoti Ašenbacho ir Tadzio santykius pasinaudojant sugrįžimais į praeitį <...>.“ (7 meno dienos, 2005-03-04)</p>
nukomunistinti	sukomunistinti dekomunizuoti	<p>„Tuo labiau kad, ko gero, čia yra tikrai vienas didelės Lietuvos visuomenės nukomunistinimo problemos epizodas, ir reikėtų čia kompleksškai spręsti šituos klausimus.“ (LRS, 1991)</p> <p>„Vadinasi, slaptą likvidavimo operaciją rengė tik patys aukščiausi sukomunistinto saugumo departamento pareigūnai.“ (Lietuvos aidas, 1997)</p> <p>„Mes galime tapti pirmąja dekomunizuojama šalimi <...>.“ (Vytautas Landsbergis, 2000)</p>
nupolitinti	supolitinti įpolitinti išpolitinti depolitizuoti	<p>„<...> ilgas vadistinio režimo užtrukimas dalį visuomenės spėjo nupolitinti, nustumti nuo domėjimosi valstybės reikalais <...>“ (Filosofija ir sociologija, 1995)</p> <p>„Korsako sociologinė literatūros interpretacija, o tuo metu dar ypatingai supolitinta ir suideologinta, Mykolaičiui buvo visai svetima.“ (Meilė Lukšienė, 2000)</p> <p>„Net regioniniai, subetniniai judesiai, kaip, tarkim, bandymai įpolitinti žemaičių sąjūdį – jie irgi gali būti interpretuoti, kaip savyje turintys provincijos žmonių interesų krūvį.“ (bernardinai.lt 2008-04-17)</p> <p>„<...> europinio tapatumo kūrimą neišvengiamai lydi subtilus Europos tautų išpolitinimas ir dekonstravimas.“ (Irytas.lt 2016-01-19)</p> <p>„Prisidengus mokyklos depolitizavimu, trikdomas patriotinis jaunimo ugdymas.“ (Zigmas Zinkevičius, 1999)</p>

<i>Nu- + -inti</i>	Plg.	Pavyzdžiai
nureliginti	sureliginti nureligėti dereligizuoti	<p>„Dievo vietą daugelio šiuolaikinių žmonių sąmonėje užima technika. Bet ir pati religija neišvengė desakralizuojančio, nureliginančio aiškinimo.“ (Filosofija ir sociologija, 1996)</p> <p>„Ne veltui Indijos filosofinės sistemos, gimtančios iš ilgaamžės mitologinės tradicijos, taip greit sureliginamos, susilieja su senosiomis tikėjimo srovėmis arba pagimdo naujas tėkmes.“ (Romualdas Ozolas, 1997)</p> <p>„Sekuliarizmas savo ruožtu nėra tiesiaeigis nureligėjimas, bet prieštaringas vyksmas, kaip kaskart labiau aiškėja, patiriantis krizę, išsemiantis savo galimybes.“ (Filosofija ir sociologija, 1996)</p> <p>„Gyvename laikus, kai visuomenė brangiai moka už ankstesnę dereligizaciją, nušventėjimą, tikėjimo atmetimą.“ (Sigitas Geda, 1999)</p>
nuromantinti	suromantinti deromantizuoti	<p>„Pomodernistinei epochai būdingas patologinis asmenybės nuromantinimas, bet taip pat ir visiškas žmogaus galių – destruktivių ir kuriančių, gerų ir blogų – išsilaisvinimas, realizavimas mene.“ (Mokykla, 1996)</p> <p>„<...> V. Mykolaitis–Putinas yra gerokai kritiškesnis lietuvių literatūros visuotinio suromantinimo požiūriu.“ (Lituanistica, 2003)</p> <p>„Pasakta deromantizavimo, net meilės desakralizavimo, nuvainikavimo keliu.“ (Dienovidis, 1995)</p>

Peržvelgus DLKT ir lrytas.lt šaltinius matyti, kad dabartinėje vartosenoje yra palyginti nemaža įvairovė **daiktavardinės kilmės nu- + -inti (-inimas)** vedinių, reiškiančių **ypatybės ar kokio kito nematerialaus, abstraktaus dalyko šalinimą**. Vieni jų vartojami gana plačiai (dažnumo duomenys bus pateikiami vėliau), kiti – labai siaurai. Paprastai daromi vieni pagal kitus, kartais išplėtojant nemažas mikrosistemas. Pavyzdžiui, turime jau įprastą DLKŽ kodifikuotą žodžių mikrosistemą *vertė, vertinti, įvertinti, nuvertinti, nuvertėti, devaluoti* (kaip anksčiau minėta, *nuvertėti* DLKŽ neįdėta, bet šioje sistemoje žodis būtinas (LKŽe yra)). Tikėtina, kad veikiant šiai analogijai yra pasidaryta panaši labai siauros vartosenos mikrosistema *reikšmė, reikšminti, įreikšminti, sureikšminti, išreikšminti, nu-reikšminti, nureikšmėti, desemantizuoti*, pvz.:

„Kiekviena komponavimo figūra, rodydama kalbėtojo meistriškumą, stiprina ir reikšmina informaciją <...>“ (Regina Koženiauskienė, 2001);

„Kai liūdesys ir desperacija yra kultūriškai įreikšminami, jie nebetampa liga, depresija“ (Vytautas Kavolis, 1996);

„Mat sureikšmindami vien jusliškąjį kosmą, sofistai kartu nureikšmino ankstesnės filosofijos išryškintą, bet dar nuo jusliškojo kosmo neatskirtą, o todėl ir suproblemintą mąstomąjį kosmą <...>“ (Problemos, 2003);

„<...> jei tikėsime aukščiau išdėstytais samprotavimais apie iš-raiškos ir reikšmės santykį, iš-reikšdami greičiau nu-reikšminame, negu su-reikšminame ar į-reikšminame“ (Darbai ir dienos, 1999);

„<...> pasakymas dažniausiai būna paniekiantis. O eilėraštyje tokios mitologijos kūrimas veda į paprasčiausią tiesosaką, poetinių prasmų ir reikšmių „iš-reikšminimą“ (bernardinai.lt 2007-05-16);

„<...> dėl šios aplinkybės kartais gali pernelyg nureikšmėti emocinė religijos pusė“ (Gintaras Beresnevičius, 1997);

„Taigi ir kalnelis yra desenantizuotas, nureikšmintas kaip mitinis ir sakralinis objektas“ (Giedrius Viliūnas, 2001).

Nors darybiškai kiek skirtingi (tarp *vertė* ir *vertinti* įmanoma būtų įžvelgti abipusį darybos pamatavimą, o *reikšmė* yra aiškiai veiksmožodžio *reikšminti* pamatinis žodis, nes perimama priesaga *-m-*), *vertė* ir *reikšmė* yra to paties semantinio lauko žodžiai. Į šią gretą dar pridedama ir *prasmė*, *prasminti*, *įprasminti*, *nuprasminti*, *išprasminti* (a), taip pat *esmė*, *esminti*¹², *įesminti*, *suesminti*, *nuesminti*, *išesminti*, *nuesmėti* (b), pvz.:

- a) „<...> ji stropiai kūnijo savo viziją, be abejo, jis buvo suradęs sapno gabalėlį: dulkę miego, kuri „prasmino“ jo buitį“ (Viktoras Katilius, 1996);
„Šiuo atveju išryškėja opozicija tarp „anksčiau“ ir „dabar“: anksčiau estetika įprasmino realybę, dabar – nuprasmina“ (Literatūra, 2003);
„Štai kodėl tikėjimą reikėtų laikyti įprasmavimo priešybe; štai kodėl tikėjimas yra išprasmavimo pliūpsnis“ (Arvydas Šliogeris, 1999);
- b) „Dar reikšmingesnis jiems yra minčių, sąvokų kūrimas ir savo linkimų pareiškimas gyvenime, jomis [save] susikurti, esminti, vadinas, – valią sukurti“ (Vyduanas 2013: 23–24);
„<...> nutolina jį „nuo aristotelizmo–tomizmo, šių esmingai „esmės“ filosofijų, kartu tačiau ir nuo platonizmo, kuris, įsisteigęs idėjų karaliją anapus, nuesmino pasaulį, daiktų esmes perkeldamas užu jų“ (Respectus Philologicus, 2001);
„O didžiausias mums, žmonėms, iškeltas uždavinys yra suedminti būti“ (Peteris Wustas, 2000);
„<...> kiekvienas matymas ir nematymas, kiekvienas darymas ir nedarymas, kiekvienas įesminimas ir išesminimas, kiekvienas kūrimas ir naiki-

¹² Veiksmožodžio *esminti* DLKT nėra, bet rastas Vydūno pavyzdys.

nimas vyksta čia, ant kalvos keteros, tarp juslumo ir antjuslumo“ (Arvydas Šliogeris, 1999);

„Šitai žvelgiant kultas yra nepaprastos svarbos gyvenimo veiksnys žmogui išvengti nuesmėjimo ir sulėkštėjimo <...>“ (Vincas Vyčinas, 2001).

Pateikti žodžiai daugiausia randami filosofijos, literatūrologijos ir pan. tekstuose. Vediniai *reikšminti*, *prasminti*, *esminti* daugiau vartojami su priešdėliais. Apskritai susidaro įspūdis, kad tokių naujadarų nepriešdėlėtos formos kartais pasidaromos vėliau nei priešdėlėtos. Matyti aktyvaus ir savaiminio veiksmo opozicija (*nuvertinti* – *nuvertėti*, *nureikšminti* – *nureikšmėti*, *nuesminti* – *nuesmėti*, nerasta tik *nuprasmėti* greta *nuprasminti*), taip pat matyti ypatybės, turinio suteikimo ir šalinimo opozicija. Pastaroji opozicija gaunama priešinant *su-*, *į-* priešdėlius turinčius vedinius su tais, kurie turi priešdėlius *nu-*, *iš-* (*sureikšminti*, *įreikšminti* – *nureikšminti*, *išreikšminti*; *įprasminti* – *nuprasminti*, *išprasminti*; *suesminti*, *įesminti* – *nuesminti*, *išesminti*). Nors galima būtų tikėtis opozicijų *su-* – *nu-* ir *į-* – *iš-*, iš pavyzdžių matyti, kad poros yra sumišusios, pavyzdžiui, gerai žinoma opozicija *įvertinti* – *nuvertinti* („<...> esame linkę savimi abejoti, daugiau save nuvertiname negu įvertiname“ (bernardinai.lt 2008-01-13); „Grožiniame kūrinėje vyksta pervertinimas, nuvertinimas ir įvertinimas“ (Literatūra, 2003)). LKŽe veiksmožodis *išvertinti* tapatinamas su *įvertinti* „pripažinti kieno vertę, branginti, gerbti“, bet tirtuose šaltiniuose *išvertinti* nerasta. Dabartinėje vartosenoje yra įprastų opozicijų su skirtingais priešdėliais, pvz. (žodžiai iš DLKŽ₆ 2006): *sumontuoti* – *išmontuoti*, *sutuokti* – *ištuokti*, *įregistruoti* – *išregistruoti*, *įjungti* – *išjungti*, čia paminėtina ir *sutautinti* – *nutautinti*; priešdėliai dedami ir opoziciją reiškiant skirtingomis šaknimis, pvz.: *sutankinti* – *išretinti*, *sutaupyti* – *išeikvoti*, *įmirkyti* – *išdžiovinti*, *sujaudinti* – *nuraminti*. Buvo kodifikuotos daiktavardinės kilmės veiksmožodžių naujadarų opozicijos *įelektrinti* „suteikti elektros krūvį“ – *išelektrinti* „panaikinti kūno elektros krūvį“, *įmagnetinti* „suteikti magneto savybių“ – *išmagnetinti* „panaikinti magnetines kūno savybes“ (DLKŽ₆ 2006). Kadangi kalboje *su-*, *į-* – *iš-* opozicijų yra nemažai, matyt, laikyta, kad *iš-* + *-inti* raiška yra lietuviškesnė nei *nu-* + *-inti*, todėl anksčiau teiktas veiksmožodis *nubuožinti* DLKŽ₃ 1993 buvo pakeistas į *išbuožinti*¹³, nors taisant šalinimo reikšmės

¹³ Prie tokio keitimo galėjo prisidėti ir tai, kad rusiškas atitikmuo yra ne su šalinimo reikšmės priesaga *обез-* (*обес-*), o su priesaga *раз-* (*pac-*), kuria reiškiamas ankstesnio veiksmo rezultato panaikinimas, t. y. *раскучить*. Dar pgl. *išmagnetinimas* – *размагничивание*, *išsandinimas* – *разгерметизация* (RTŽ 2000).

nu- + *-inti* vedinius kartais buvo pataisomi ir *iš-* + *-inti* naujadarai, pavyzdžiui, vietoj *išsovieinti* siūlyta geriau vartoti *desovietizuoti* (Rudaitienė 1993: 13), vietoj *išpolitinti* – *depolitizuoti* (KK 2003: 84). Pastarasis siūlymas argumentuotas tuo, kad nėra *supolitinti*, nors iš tiesų vartosenoje toks žodis jau radosi, prireikus pasidaroma ir *ipolitinti* (žr. 3 lentelėje). Beje, medžiagos šalinimo reikšme *iš-* + *-inti* paprastai nevartojama, bet ATTŽ 2001 rasta *išvarnalėšinimas* – „augalinių teršalų iš vilnos šalinimas“ (*обезрепение*), *išvarnalėšinimo mašina* – „mašina augaliniams teršalams iš vilnos šalinti mechaniniu būdu“ (*обезрепиающая машина*). Akivaizdu, kad taip pataisytas *nuvarnalėšinimas*. J. Klimavičius sakė, kad *nuvarnalėšinimo mašina* skamba anekdotiškai, bet teikinio nesiūlė (Klimavičius 1974: 19). Priešdėlio keitimas žodyne atrodo keistokai. Matyt, reikėjo ieškoti kitų sprendimų (apibrėžtys aiškiai to nerodo, bet gal galėjo būti tiesiog *varnalėšų šalinimas*, *varnalėšų šalinimo mašina*). Plg. *обезрепение* – *varnalėšų šalinimas* (RLKPŽ 1984). Keistokai atrodo ir retkarčiais pavartojamas *išmiškinimas*, pvz., „Tai yra ne išmiškinimas, ne miško naikinimas, o nedidelis, atsakingas miško praretinimas vietomis <...>“ (lrytas.lt 2016-04-24).

Kaip jau buvo minėta, rengiant DLKŽ₃ 1993 buvo atsisakyta nemažai šalinimo reikšmės *nu-* + *-inti* vedinių, tačiau *nuasmeninti* palikta. Tikėtina, kad argumentas palikti šį žodį žodyne buvo tas, kad greta teikta ir *suasmeninti*, *jasmeninti*, galėjo prisidėti ir argumentas, kad „neturime kuo pakeisti tokio darinio“ (Paulauskienė 2001: 95), taip pat vartojimo tradicija¹⁴. Tiesa, kai kurie specialybės kalbos dėstytojai pagal analogiškų vedinių taisymo modelį pataiso ir *nuasmeninti*, siūlo vartoti junginį *padaryti beasmenį* (Kazlauskienė ir kt. 2010: 62; Bielinskienė ir kt. 2014: 187), tačiau tikimybė, kad tai gali paveikti šio jau ilgai teikiamo žodžio vartoseną yra menka, juoba kad žodis vartojamas gana gausiai (žr. 5 lentelę), yra terminų žodynuose (pvz., *nuasmeninimas* SŽ 1993, *nuasmenintasis programavimas* ITŽ 1997). Labiau matyti kitas polinkis – jeigu leidžiama vartoti *nuasmeninti*, tai vartotojų nevengiama vartoti ir *nužmoginti*, juoba kad šie žodžiai dažnai būna panašiuose kontekstuose arba visai greta (pvz.,

¹⁴ Žodis vartotas jau pirmosios nepriklausomybės laikais, pvz.: „Kapitalizmas, besiekdamas pelno visomis priemonėmis, nuasmenino darbą, nuasmenino žmogų ir tuo pačiu nuasmenino gyvenimą“ (Naujoji Romuva, 1937, Nr. 29–30), „<...> tautos kūryba remiasi sąmoningu susibūrimu stiprių asmenybių, o ne priverstine nuasmenintų žmonių minia“ (XX amžius, 1939-03-31).

„Su siaubu galvoju apie uždaro tipo kolektyvines įstaigas. Jos nužmogina, nuasmenina“ (Tėviškės žinios, 1996)). To paties semantinio lauko žodžių (jie turi ir tarptautinius atitikmenis *depersonalizuoti*, *dehumanizuoti*) mikrosistemos plėtojamos labai panašiai: *nuasmeninti*, *suasmeninti*, *įasmeninti*, *suasmenėti*, *nuasmenėti* ir plg. *nužmoginti*, *sužmoginti*, *įžmoginti*, *išžmoginti*, *nužmogėti* (aptiktus vartosenos pavyzdžius žr. 4 lentelėje). Dalis šių žodžių yra fiksuota ir LKŽe. Straipsnyje minėta, kad *nužmoginti* kalbininkų buvo taisoma, bet kai kuriuose patarimų leidiniuose galima rasti, kad *nužmogėti*¹⁵ nepeikiama (KK 2003: 137), gretinama su *nutausti*, *nutautėti*. Jeigu galima *nužmogėti*, tai galima ir *nužmoginti*. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Kalbos konsultacijų bankas jau dabar sako, kad abu žodžiai galimi, remiasi *Bendrinės lietuvių kalbos žodynu* (BLKŽ), tačiau šiame žodyne raidė *N* nepaskelbta, tie žodžiai tik įtraukti į antraštiną, kuris dar bus redaguojamas. Į BLKŽ antraštiną įtraukti ir su asmenimis siejami žodžiai *nukatalikinti*, *nukrikščioninti* (abu yra LKŽe). Nors ir nėra gausi, vartoseną rodo, kad prireikus daromos žodžių grupės: *nukrikščioninti*, *sukrikščioninti*, *įkrikščioninti*, *sukrikščionėti*, *nukrikščionėti*. LKŽe fiksuojama *nukatalikėti*, *sukatalikėti*, bet tirtuose šaltiniuose rasta tik *nukatalikinti*, *sukatalikinti* (žr. 4 lentelėje). Analogišku būdu vartosenoje kartais pasidaroma ir kitokių aktyvaus ir savaiminio veiksmo opozicijas rodančių naujadarų, pvz.: *nubažnytinti* – *nubažnytėti*, *nudvasinti* – *nudvasėti*, *nupilietinti* – *nupilietėti*, *nuvalstybinti* – *nuvalstybėti*. DLKŽ₆ 2006 fiksuoja *sukultūrinti* – *sukultūrėti*, vartosenoje rasta ir *nukultūrinti* – *nukultūrėti*, pasidaroma ir *įkultūrinti*, *iškultūrinti*. Aktyvaus ir savaiminio veiksmo opozicijos kartais matyti tiek vedinių su priešdėliais *su-*, tiek ir su priešdėliais *nu-*, bet jei šalinimo reikšme pasirenkamas priešdėlis *iš-*, savaiminio veiksmo paprastai greta nebūna, pavyzdžiui, gana dažnai vartojama *išvalstybinti*, bet nematyti *išvalstybėti*. Tiesa, rasta vienas kitas pavartojimas *iškultūrinti* – *iškultūrėti*. LKŽe fiksuoja *ištautinti* – *ištautėti*, *ištausti*, bet vartosenoje rasta tik vieną kitą kartą pavartotas *ištautinti*, įprasta *nutautinti*. Beje, *nutautinti* – *nutautėti* opozicija paskatina rasti ir *nulietuvinti* – *nulietuvėti* (minėtų ir kitų panašių žodžių pavyzdžius taip pat žr. 4 lentelėje).

¹⁵ Kadangi vietoj *nužmoginti* buvo siūlomas tarptautinis žodis *dehumanizuoti*, tai vietoj *nužmogėti* būta siūlymų vartoti *degraduoti* (Balčienė 1979: 15).

4 lentelė. Ypatybės ar kito nematerialaus dalyko šalinimą reiškiantys vediniai

<i>Nu-</i> + <i>-inti</i>	Plg.	Pavyzdžiai
nuasmeninti	suasmeninti įsameninti suasmenėti nuasmenėti depersonalizuoti	<p>„Viename Mieželaičio eilėraštyje nuskamba nuoskauda dėl susidūrimo su tokiais nuasmenintais anoniminiais, neidentifikuojamais, turinčiais tik tarsi kodinį pavadinimą ir kt. autoritetais <...>.“ (Literatūra, 2001)</p> <p>„<...> internetas pateikė galimybę kurti individualizuotus produktus, siųsti suasmenintas žinutes kiekvienam vartotojui atskirai.“ (Arvydas Bakanauskas, Vytautas Liesionis, 2008)</p> <p>„<...> abstraktūs, neapčiuopiami dalykai – šiuo atveju tautos dvasia – personifikuojami, įsameninami konkretaus žmogaus, t.y. knygnešio, gyvenimo istorija.“ (Nemunus, 2004)</p> <p>„Ir čia svarbiausia, pasak filosofo, ne nuasmenėti (tai ypač lengva įstrigus minioje), o suasmenėti.“ (Dienovidis, 1996)</p> <p>„<...> pirmuoju atveju turime lyg dorovinio šaltinio personalizaciją, o antruoju – įvairūs elgesio standartai bei stereotipai yra depersonalizuoti, objektyvizuoti.“ (Problemos, 1995)</p>
nubažnytinti	subažnytinti įbažnytinti nubažnytėti	<p>„Nuo Reformacijos laikų iki pat XIX a. pirmos pusės toks regimos bažnyčios „nubažnytinimas“ buvo populiarus visoje Europoje.“ (Darbai ir dienos, 2003)</p> <p>„Atsiranda šiam laikotarpiui būdingas bruožas – santuokos subažnytinimas. Bažnyčia pradėjo reglamentuoti santuokas <...>.“ (Soter, 2003)</p> <p>„Jau karaliaus Mindaugo krikštu siaurai, o lietuvių visuotiniu krikštu plačiai lietuvių kalba buvo įbažnytinta.“ (Terminologija, 2003)</p> <p>„Dėl nubažnytėjimo ir tikėjimo susvetimėjimo nemaža dalimi kalta ne sekuliarizacija, o veikiau pati Bažnyčia, nemokanti prisitaikyti prie naujos visuomenės.“ (Naujasis židinys, 1996)</p>
nubuožinti	subuožinti išbuožinti	<p>„Mes tikrai apie Stalino veiksmus daug ko nežinojome. Mus pasiekusi informacija: buožių nubuožinimas. Viskas.“ (Galina Dauguvietytė, 2002)</p> <p>„Mūsų šeima buvo subuožinta, valdžia uždėjo nepakeliamas prievoles.“ (Stasė Kisielienė, 2002)</p> <p>„Atrodė, kad išbuožinimų, trėmimų, kolektyvizacijos, beviltiško darbo kolūkiuose juodi prisiminimai lydės mus visą gyvenimą.“ (Dienovidis, 1996)</p>

<i>Nu- + -inti</i>	Plg.	Pavyzdžiai
nubur- žuazinti	suburžuazėti	<p>„Tarp buržuaziškumo ir religiško glūdi gilus ir esminis prieštaravimas. Buržuazijos negalima sureliginti: ją galima nuburžuazinti.“ (Alfonsas Eidintas, 2001)</p> <p>„Rinkimai rinkimais, bet ar suburžuazėjusi darbininkų klasė nėra vien taškai aptekusi naujosios buržuazijos pamaina?“ (Gintaras Beresnevičius, 2003)</p>
nudievinti	sudievinti įdievinti	<p>„Pasaulietinė renesanso mintis stengėsi nudievinti istorinę erdvę <...>.“ (Baltos lankos, 1995)</p> <p>„Dievas tampa žmogumi, kad mus sudieventų, jis save nuskurdina, kad mus praturtintų <...>.“ (Algimantas Kajackas, 1997)</p> <p>„<...> vyksta Tapsmo proceso įprasminimas Aukščiausioje Prasmėje, įdievinimas (teolizė).“ (Mindaugas Tomonis, 1995)</p>
nudvasinti	sudvasinti įdvasinti, nudvasėti	<p>„Išsaugoję standartizuotą, nudvasintą, „nužmogintą“ žmogų - ne ką laimėsime.“ (Albertas Zalatorius, 1997)</p> <p>„Vyksta intensyvus gyvenimo nudvasinimas ir sumaterialinimas.“ (Arvydas Šliogeris, 1996)</p> <p>„Mūsų kūrybos procese tiek gamta, tiek žmogaus prigimtis žmogiškosios idėjos dėka yra sudvasinama.“ (Kęstutis Pukelis, 1995)</p> <p>„Toku būdu įdvasinami medžiaginio pasaulio ir žmogaus santykiai. Deja, jie mūsų dienomis kinta nudvasinimo link <...>.“ (bernardinai.lt 2006-01-01)</p> <p>„<...> rašytojas įtaigiai atskleidžia žmogaus nudvasėjimą, nuasmeninimą, konformizmą.“ (Literatūra, 2003)</p>
nukatalikinti	sukatalikinti	<p>„Tik stiprus visų katalikų šioj srity vieningumas gali atremti katalikų priešų, kurie tuo metu buvo ypatingai agresyvūs, užsimojimus Lietuvai nukatalikinti.“ (Alfonsas Eidintas, 1995)</p> <p>„Lietuvos sukatalikinimas valstybėje pakeitė tikėjimų santykį: nuo šiol lietuvių konfesija darė įtaką rusams, o ne atvirkščiai, kaip buvo anksčiau.“ (Edvardas Gudavičius, 1999)</p>
nukrikščioninti	sukrikščioninti įkrikščioninti sukrikščionėti nukrikščionėti dechristianizuoti	<p>„Katalikų vadovai ne kartą yra tvirtinę, kad jų dvasininkai Rusijoje pirmiausia stengiasi aptarnauti katalikus arba dirbti tarp katalikiškos kilmės žmonių, kurie ilgametės komunistų diktatūros buvo nukrikščioninti.“ (XXI amžius, 2002)</p> <p>„Žemaitijos krikštas buvo įvykdytas ne kaip galutinio Lietuvos apkrikštijimo, o kaip užsilikusios nesukrikšč-</p>

Nu- + -inti	Plg.	Pavyzdžiai
		<p>čionintos srities sukrikščioninimo aktas.“ (Edvardas Gudavičius, 1999)</p> <p>„Teologiniu ir liturginiu atžvilgiu yra trys įkrikščioninimo sakramentai: Krikštas, Sutvirtinimas ir Eucharistija.“ (Soter, 2003)</p> <p>„<...> mūsų herojaus istorija prasidėjo prieš keliolika metų, kai paskutinis sukrikščionėjusių Europos pagonių bastionas, tautinė bendruomenė, dar nebuvo paimita.“ (Arvydas Juozaitis, 2003)</p> <p>„Nors gyvename pokrikščioniškame pasaulyje, dėl šiuolaikinės visuomenės nukrikščionėjimo turime žvelgti į ikikrikščionišką erą ir gilintis į tai, kaip ją evangelizavo apaštalai.“ (bernardinai.lt 2008-06-29)</p> <p>„Dabar jau reikia ne tik skiepyti tikėjimą kultūroms, bet ir iš naujo įkvėpti gyvybę dechristianizuotam pasauliui, kurio santykiai su krikščionybe ne retai bėra tik kultūrinio pobūdžio.“ (Popiežiškoji kultūros taryba, 2000)</p>
nukul-tūrinti	sukultūrinti įkultūrinti iškultūrinti iškultūrėti sukultūrėti nukultūrėti dekultūrizuoti	<p>„Kuo pakeisti nuolat vykstantį kaimo „nukultūrinimą“, kai dėl riboto lėšų kiekio uždaromos bibliotekos arba nedidelės mokyklos?“ (Rimantas Laužackas ir kt., 2004)</p> <p>„Ar tai reiškia, kad ne gamta sukultūrinama, bet kultūra sugamtinama?“ (bernardinai.lt 2008-12-13)</p> <p>„Religijos įkultūrinimas ir kultūros evangelizavimas nėra dvi to paties lygmens tikrovės.“ (Soter, 2001)</p> <p>„Mes labai dažnai nesirūpiname kultūra, labai daug ką iškultūriname, ir pačią politiką mes iškultūriname.“ (lrytas.lt 2011-06-07)</p> <p>„Mat daugybė jaunuolių, lankančių įvairių šalių auklėjimo institucijas, nepaisydami mokytojų geros valios ir kompetencijos, dažnai gali būti visiškai išsilavinę, bet dalinai iškultūrėję.“ (Popiežiškoji kultūros taryba, 2000)</p> <p>„Neturime kitokios išeities, tik įsijungti į lenktyniavimą, konkurenciją, naujų kelių ieškojimą, kad visuomenės sukultūrėjimas dar labiau padidėtų.“ (Naujosios tėviškės žinios, 2003)</p> <p>„Autorė teigiamai, nors ir ne itin drąsiai atsako į klausimą, ar mes tikime kultūros galia, kuri vienintelė gali padėti įveikti tautos nukultūrėjimo nuokalnę.“ (lrytas.lt 2011-06-02)</p>

Nu- + -inti	Plg.	Pavyzdžiai
		<p>„<...> toks sukultūrintas subjektyvumas staiga yra išplėšiamas iš jam įprastos ir jį atitinkančios egzistencinės terpės ir įmetamas į antihumanišką, dekultūrizuotą, pirmykščiu instinktu grįstą pasaulį <...>.“ (Šiaurės Atėnai, 1996)</p>
nulietuvinti	sulietuvinti sulietuvėti nulietuvėti	<p>„<...> liuteronai Lietuvoje nešė sidabro deglą per nulietuvinimo tamsumą.“ (Švyturys, 1995)</p> <p>„Žemės reforma kaimuose smarkiai sumažino svetimtaučių įtaką kraštui, o Kaunui sulietuvinti nebuvo išleista nė vieno įstatymo.“ (Juozas Keliuotis, 2004)</p> <p>„<...> kuršininkai anksti sumišo su žemdirbiais lietuviais ir sulietuvėjo, o vėliau daug jų suvokietėjo.“ (Darbai ir dienos, 1999)</p> <p>„Tuteišių padermė ir jų vaidmuo Vilnijos nulietuvėjime yra mįslingi, kalbininkai dėl to vis dar ginčijasi.“ (lrytas.lt 2011-07-09)</p>
nupiliētinti	įpiliētinti nupiliētėti	<p>„Pagaliau reikia suprasti, kad visuomenės depolitizavimas veda į nupiliētinimą, į demokratijos ir pačios valstybės sunykimą.“ (Dienovidis, 1995)</p> <p>„<...> įpiliētintas juodaodis Kraigas Robinsonas (204 cm) pasirodė tikrai esąs narsus kovotojas dėl atšokusio kamuolio (atkovojo 15).“ (Lietuvos aidas, 1997)</p> <p>„Pirmasis simbolinis „įrašas“ yra krikštas, vardo įgijimas, kuriuo mažasis individas yra įsmeninamas ir įpiliētinamas, įrašomas į tautos kultūrinę, konfesinę erdvę.“ (lrytas.lt 2011-05-06)</p> <p>„<...> posocialistinėse valstybėse vis labiau pasireiškia nuvalstybėjimo, nuvisuomenėjimo ir pagaliau – nupiliētėjimo sindromas.“ (Istorijos studijos, 2003)</p>
nuprotinti	įprotinti išprotėti nuprotėti	<p>„<...> tokia vaizdinė informacija hipnotizuoja ir žiūrovą bei, matyt, autorių ir nejučiomis nuprotina stebėtoją.“ (Dienovidis, 1997)</p> <p>„Ne, ji nėra išprotėjusi – išprotėjęlius aš atskiriu – tik nuprotėjusi.“ (Lietuvos rytas, 2001)</p> <p>„Moralės išsikvėpimas, kultūros persileidimas, žmogaus nuprotėjimas...“ (Petras Dirgėla, 2004)</p> <p>„Kultūrinė erdvė ir disponavimas ja barbarizmą sukultūrina ir įprotina – jis tampa reiklus sau ir atsirinkinėjantis daiktuose <...>.“ (Respectus Philologicus, 2000).</p>

<i>Nu-</i> + <i>-inti</i>	Plg.	Pavyzdžiai
nusiasmeninti	įsiasmeninti	<p>„Epitafijos kūrėjui atrodo, kad jis turi šiek tiek nusiasmeninti, daugiau pasakyti apie tą kitą - svarbiausius, gal net ir žinomus dalykus, lengvai pamatomas asociacijas.“ (bernardinai.lt 2005)</p> <p>„Galiu tikėti ne Dievu-apskritai, o tik įsikūnijusiu ir įsiasmeninusu Dievu.“ (Arvydas Šliogeris, 1996)</p> <p>„Baigtinumo suvokimas yra tas pat, kaip įsiindividualinimas ir įsiasmeninimas.“ (Arvydas Šliogeris, 1996)</p>
nusielinti	susielinti įsielinti	<p>„Empirizmas tampa tuo pradiniu išėities tašku, nuo kurio pozityvizmas pradeda žmogaus gyvenimo nusielinimo, sumechaninimo, sudaiktinimo žygi.“ (Švyturys, 1994)</p> <p>„Jei kiekvieną kūniškojo pasaulio modą atitinka tam tikras psichinės pusės modas, tai iš to turėtų išplaukti visos gamtos susielinimas.“ (Johanas Štrauchas, 1995)</p> <p>„Geriau sakyti, kad Tomui žmogus yra įsielintas kūnas, o Descartes'ui - įkūnyta siela.“ (Naujasis židinys, 1997)</p>
nutautinti	sutautinti, įtautinti ištautinti ištautėti nutautėti	<p>„Nutautinimas ir įtautinimas vyksta vienu metu, ir to pakanka įrodyti, kad tautiškumas šiais laikais tikrai nebėra reikmė, o yra tapęs poreikiu.“ (Šiaurės Atėnai, 1996)</p> <p>„Dauguma lietuvių, išvykusių į Pietų Ameriką dėl valdžios vykdomos politikos, greitai nutautėjo. S. Magonis pažymi: „tokios ištautinimo sistemos dėka, antroji ateivių kaita beveik visai nesiskiria nuo įgimtų to krašto gyventojų.“ (Istorija, 2003)</p> <p>„Alkanam reikia duonos - ne meno, aklam reikia šviesos - ne meno, nutaustančiam jaunimui reikia tautos - ne meno. <...> Kai stovime ištautėjimo kely, ne aukštos idėjos, o išlikimo rūpestis svarbiausias.“ (Kauno diena, 1995)</p> <p>„Penkis dešimtmečius visapusiškai sovietizuota ir smarkiai nukentėjusi Lietuvos visuomenė dabar yra europeizuojama - sekuliarizuojama, ištautinama ir išvalstybinama <...>.“ (lrytas.lt 2016-01-23)</p>
nutikrovinti	sutikrovinti įtikrovinti ištikrovinti	<p>„<...> pasaulis virsta beformių nutikrovintų juslinių esinių sankaupa, o jo skiriamuoju bruožu tampa radikalus bepamatiškumas ir beprasmiškumas.“ (lrytas.lt 2012-08-30)</p>

Nu- + -inti	Plg.	Pavyzdžiai
		<p>„Jis išduoda savo nomenklatūrinę kilmę ir prigimtį mėgindamas įtvirtinti šias vertybes politiškai ir ideologiškai, t.y. siekia sutikrovinti ir sudabartinti iš praeities imamus, bet, deja, nebegyvus kultūros modelius <...>.“ (Kultūros barai, 1997)</p> <p>„<...> kasdienybė yra ta situacija, kurioje turime reikalą su tikrove pačia savaime ir iš kurios tik ir gali būti įtikrovintos visos kitos situacijos?“ (Soter, 2003)</p> <p>„Dabarties būvis nusakomas kaip ištikrovintas, simuliakrinis, netekęs tikroviškos referencijos, tad apie tiesą galima kalbėti tik kaip apie tam tikrą konstrukta, vaidmenį <...>.“ (Filosofija ir sociologija, 2000)</p>
nuvalstybinti	suvalstybinti įvalstybinti išvalstybinti nuvalstybėti	<p>„<...> nei marksizmas, nei jo pradininkas nedavė jokio pozityvaus atsakymo į pramonės ir darbininkų klausimą, tesiūlydamas išimtinai negatyvią nusavinimo ir nuvalstybinimo programą, numatančią tik buržuazinės visuomenės bei jos liberalios ir demokratinės santvarkos griovimą.“ (Naujasis židinys, 1996)</p> <p>„Lietuvoje kol kas nereikia nieko suvalstybinti (nežinia, kas bus rytoj), o priešingai – reikia išvalstybinti švietimą ir sveikatos apsaugą, reformuoti pensijų sistemą.“ (Verslo žinios, 2008-11-24)</p> <p>„Lietuvių kalba buvo įvalstybinta, tikrai įmokyklinėta ir įuniversitetinta dar po dviejų sunkių dešimtmečių.“ (Terminologija, 2003)</p> <p>„Pirminis valstybinio ir kolūkinio turto privatizavimo (išvalstybinimo) etapas už investicinius čekius 1991–1993 m. leido sukurti didelę buvusio visuomeninio turto <...> pasiūlą antrinėje rinkoje <...>.“ (Žemės ūkis, 1997)</p> <p>„Turint omenyje, kad pati valstybė tėra „klasinio viešpatavimo organas“, nuvalstybėjimą pirmiausia derėtų suprasti kaip bet kokios prievartinės, slopinančios valdžios mažėjimą ir žmogaus veiklos suvisuomeninimą <...>.“ (lrytas.lt 2014-12-08)</p>
nužmoginti	sužmoginti įžmoginti išžmoginti nužmogėti dehumanizuoti	<p>„<...> filosofų Dievas tampa vis mažiau panašus į mitologinius dievus, kol pagaliau visai atsiskiria nuo religijos ir virsta nuasmeninta ir nužmoginta aukščiausiaja būtimi <...>.“ (Arvydas Šliogeris, 1996)</p> <p>„Praktinis veiksmas ir mąstymas turi prasmę tik todėl, kad žmogus susiliečia su tokia realybe, kuri nėra absoliučiai skaidri ir priešinasi bet kokiai pastangai ją sužmoginti ir įžmoginti.“ (Arvydas Šliogeris, 1996)</p>

Nu- + -inti	Plg.	Pavyzdžiai
		<p>„<...> pirmasis prasidedančio iššmuginimo žingsnis – minėta dekonstrukcija – iš esmės yra ne kas kita, kaip nepalaujamos pastangos griauti ar bent destabilizuoti žmogaus vaizdinį, kuris yra moralinis ir intelektualinis jo tapatumo branduolys ir pagrindas.“ (Irytas.lt 2012-09-10)</p> <p>„Tai, kad visuomenei gresia kaskart didesnė depersonalizacija, pavirtimas mase, tai yra nužmogėjimas, ir tai, kad ji pati veiks nužmoginančiai <...>.“ (Jonas Paulius II, 1994)</p> <p>„<...> Pasaulis išprotėjo, Pasaulis priartėjo prie kažkios pavojingos ribos, žmonija nužmogėja ar ją kažkas baigia „nužmoginti“, nes matome vaizdą it pro kokį lęšį <...>.“ (Lietuvos aidas, 1996)</p> <p>„Dehumanizuotoje modernizmo dailėje išlieka tik netikras (dirbtinis, artefaktas) arba negyvas kūnas, išeksponuotas ant sudaiktinto paveiklo paviršiaus <...>.“ (Menotyra, 2000)</p>

Noras kalba išreikšti opozicijas, matyt, yra viena iš svarbesnių priežasčių, kodėl šalinimo reikšme randasi naujų *nu- + -inti (-inimas)* vedinių. Tokių žodžių prireikia publicistikoje, ypač mąstomojo, filosofinio pobūdžio tekstuose, kuriuose daug dėmesio skiriama naujoms minčių išraiškos priemonėms, pačiai žodžių formai. Juk įprastuose tekstuose mes nei *įbūtiname*, jei *nubūtiname* (pvz., „Gal teisus Vytautas Rubavičius, kviesdamas įbūntinti nubūtiną mūsų pasaulį <...>“ (Vytautas Martinkus, 2003)), apskritai apie filosofinę *būtį* nelabai kalbame. Naujadarų sugretinimas viename sakinyje dar labiau išryškina jų turinį, stilistines funkcijas, padeda siekti netikėtumo efekto, pvz.: „Vieno būties pavidalo nyksmas susijęs su kito būties pavidalo atsiradimu; išsiforminimas kartu yra įsiforminimas, išjuslinimas kartu yra įjuslinimas, nyksma kartu yra tapsmas, daikto tirpimas kartu yra ir daikto kristalizacija“ (Arvydas Šliogeris, 1996). Greta poros *įjuslinti – išjuslinti*, dar randasi ir *sujuslinti – nujuslinti*: „Pirmoji traktuotė skleidžiasi mėsos, odos, maitos pavidalais. Antroji – skulptūros ir mašinos. Toks kūno arba hipertrofuotas sujuslinimas, arba perdėtas nujuslinimas <...>“ (Šiaurės Atėnai, 1996).

Pasidaroma ir vienkartinių visiškai okazinių darinių, kurie be konteksto net gali būti nesuprantami, pvz.:

nukalbinti – „Tauta pamažu nukalbinama. Prievarta brukamai rusų kalbai galima buvo priešintis. Prestižinei gyvenime ir būtinai įstaigose anglų kalbai priešintis nėra kaip: renkiesi pats.“ (Romualdas Ozolas, 2003)

nukavinti – „O aš pažinojau žmonių, kurie, išsigandę ankstyvesnių gydytojų rekomendacijų, buvo perėję į kavą be kofeino, nors labai mėgo kavą su kofeinu, ir taip gėrė tą brangų ir šleikštų erzacą dvylika ilgų metų, ir dar brangiau mokėjo, nes kavą nukavinti kainuoja brangiau, nei pateikti natūralią.“ (bernardinai.lt 2006-06-21)

nuliteratūrinti – „<...> lengvai galime įvardyti kaip būdingas posmodernistinio kūrinio savybes. kaip ir eilėraščių nevientisumą, išcentrinę struktūrą ar apskritai nuliteratūrinį.“ (Nemunas, 1996)

numąstysinti – „<...> visus nuodijančios ir žudančios JAV sukūrė tokią „numąstysinimo“, nujausminimo ideologiją, kad niekas nereflektuoja netgi to, ką mato ir išgyvena.“ (bernardinai.lt 2007-05-16)

nuparadoksinti – „Luhmannas apibūdina religiją kaip formų sistemą, kurią visuomenė kuria siekdama „nuparadoksinti pasaulį“.“ (Robert Wuthnow, 1996)

nupasaulėžiūrinti – „Užtat Lietuvių fronto bičiuliams galima siūlyti atsiriboti nuo visiškos „nepasaulėžiūros“ ir kalbėti apie „tikrąją demokratiją“, kurioje politinė veikla būtų nupasaulėžiūrinama (sumažinama pasaulėžiūros įtaka veiklai). Tas „nupasaulėžiūrinimas“ turėtų būti ne tik kultūroje, bet ir ekonomikoje.“ (Dienovidis, 1995)

nupaslaptinti – „Juk dar yra ištisa nebažnytinės, neinstitucinės religijos sritis. Ar su racionalistiniu nupaslaptinimu (Antzauberung)?“ (Filosofija ir sociologija, 1996)

nupaukštinti – „<...> nurodo jau ne konkretų paukštį, į kurį persikūnija mirusysis, o to mirusiojo esmę ir savimonę išlaikančią vėlę, tiesa, pasirodančią paukštelio pavidalu. Šis pavidalas vėlesniais laikais galėjo kiek ir trukdyti, matyt, vyko kažkoks fizinis protėvio „nupaukštinimas“ <...>.“ (Gintaras Beresnevičius, 2004)

nurakauskinti – „Kitas sąmoningas R.Rakausko „nurakauskinimas“ – jokių mergaičių, nuogų kūnų kulto, stiliaus blikų ir blyksnių, žymių ir nelabai merginų portretų su aiškia grafiška veido ovalo linija.“ (Kauno diena, 2001)

nusipoetinti – „Atvira ir prislopinta autoironija. <...>. Netgi gana rizikingas nusivainikavimas, nusipoetinimas. Deheroizacija.“ (Dienovidis, 1995)

nusmegeninti – „O stoti į atvirą konfrontaciją su sistema nebeturėjome nei jėgų, nei tikėjimo – čia gražiai pasidarbavo visi nusmegeninimo mechanizmai.“ (Valentinas Sventickas, 2008)

nužiovolinti – „Stiliaus požūrių parodijuojamas maironiškas miško ošimo aprašymas – „nužiovolinimas“ <...>.“ (Darbai ir dienos, 2003)

Suprantama, tokiais dariniais taisyklės gali būti sąmoningai laužomos siekiant originalumo ar paveikumo (kartais lyg pasiteisinant kabutėmis), bet tiek išplėtotas mikrosistemas turintys, tiek ir okaziniai dariniai tik patvirtina tai, kad *nu-* + *-inti* vediniai vartosenoje *de facto* turi šalinimo reikšmę, teksto kūrėjai tiki, kad skaitytojai juos supras. Vedinius galima pakeisti žodžių

junginiais, prielinksninėmis konstrukcijomis su *be*, bet ne visada išliktų veiksmo akcentavimas, o ir sakinius kartais tektų gerokai reformuluoti.

Tarp nekodifikuotų *nu-* + *-inti* (*-inimas*) vedinių, reiškiančių ypatybės ar kito nematerialaus, abstraktaus dalyko šalinimą, **vartosenos dažnumu labiausiai išsiskiria** *nukenksminti* ir *nuskausminti* (dažniausi vediniai pateikiami 5 lentelėje¹⁶ (visų kitų straipsnyje minėtų nematerialaus dalyko šalinimą reiškiančių vedinių dažnumas tirtuose šaltiniuose yra mažesnis); DLKT skiltyje nurodomas pavartotų žodžių, įskaitant veiksmožodžių formas (apima ir sudaiktavardėjusius dalyvius, nes nėra kaip programiškai atskirti), abstraktus su *-imas*, skaičius, o lrytas.lt skiltyje nurodomas publikacijų, kurių tekste yra tas žodis, skaičius). Darybiškai juos galima sieti su daiktavardžiais *kenksmas*, *skausmas*, nors neatmestinas ir ryšys su būdvardžiais *kenksmingas*, *skausmingas* (kamienas dezintegruotas). Be priešdėlio vediniai paprastai nevartojami (LKŽe yra pateikta), nors kartais pasitaiko, pvz.: „<...> jis iš paskos man eidavo ir vis sakydavo: „Broli, čia daugiau paspausk, čia atleisk teptuką, kad linija „vibruotų“, kad būtų „gyva“, kad „skausmintų““ (Kauno diena, 1995); „Meras žada, kad taip vilniečiai sutaupys šimtus valandų spūstyse, o pareigūnai nesusipratėlius ketina skausminti baudomis“ (lrytas.lt 2015-08-21).

5 lentelė. Dažniausi ypatybės ar kito nematerialaus dalyko šalinimą reiškiantys vediniai

<i>Nu-</i> + <i>-inti</i>	DLKT	lrytas.lt	<i>Nu-</i> + <i>-inti</i>	DLKT	lrytas.lt
nuvertinti	1349	1281	nureikšminti	29	13
nukenksminti	557	331	nupilietinti	21	2
nuskausminti	453	683	numitinti	19	1
nuasmeninti	235	80	nudievinti	18	1
nutautinti	225	70	nuprasminti	16	2
nužmoginti	187	58	nubūtinti	13	1
nudvasinti	37	6	nubuožinti	10	1

Daugiau panašių vedinių, kuriuos būtų galima sieti su abstrakčios reikšmės daiktavardžiais, turinčiais priesagas *-mas*, *-mas*, platesnėje vartosenoje nėra¹⁷. Rasti tik labai reti *nuveiksminti*, *nujausminti*, pvz.: „Buvo pažymėtas

¹⁶ Į lentelę netraukti aiškiai būdvardiniai vediniai, visi jie yra reti, apie jų dažnumą jau buvo užsiminta.

¹⁷ Kartais pasidaroma vedinių iš daiktavardžių su priesaga *-mė*, pavyzdžiui, *nugrėsminti* – „Žmogus kaip beždžionės šaka – tai labai pablogėjusių gyvenimo sąlygų ir reikalo jas įveikti refleksijos (grėsmės įveikimo, tą grėsmę „nugrėsminant“ savimi, savo vidinio aš šiluma) pagalba rezultatas“ (Romualdas Ozolas, 1997).

įdomus, polemėnis gamtos deenergizacijos, jos nuveiksmėnimo procesas plėtojantis Europos civilizacijai“ (Baltos lankos, 1996); „<...> kiek per daug akcentuotos lazerinės projekcijos, kinetinė scenografija ir skaitmeninis vaizdas. Tačiau tai tik labiau paryškino absoliutaus nuėjusminimo ir nuasmeninimo įspūdi“ (bernardinai.lt 2007-10-17). Čia galima paminėti ir turbūt atsitiktinai pasidarytą *nutriukšminti*, pvz.: „<...> turiu labai senų sovietinių įrašų kolekciją su tokiais kūrėniais kaip Pirmasis Čaikovskio koncertas fortepijonui. Be jokio nutriukšminimo?“ (7 meno dienos, 2005-12-02). *Nukenksminti* opozicijų, regis, neturi, o su kitais vedėniais pasidaroma, pavyzdžiui, *įskausminti*, *jjausminti*, *jveiksminti* (pastarasis dažniausias), pvz.:

„Jeigu Žodį suvoktume visi ir iš karto, jei nerastume jame mūsų protą įskausminančių paradoksų, slaptųjų prasmėjų, juo tebutų žmogaus, bet ne Dievo valia išsakyta“ (Donaldas Kajokas, 2007);

„Todėl jis [suvokimo aktas] visuomet apima tai, kas duota ir kas neduota (šia prasme transcendentėškas). Jis iškart ir jėjusmintas, emocinis“ (Problemos, 1996);

„Išties akivaizdu, jog mintį jveiksminti ir veiklą apibrėžianti žmogaus pastanga be didesnio pavojaus gali išsklaidyti pataikaujančio tarnavimo liūdesį ir jveikti tariamai nebylios kalbos baimę“ (Algimantas Valantiejus, 1997).

Būta siūlymų vietoj *nukenksminti*, *nuskausminti* vartoti tarptautėnius žodžius *pasterizuoti*, *anestezuoti*, nes „kalboje įsigalėjusių tarptautėnių žodžių nėra reikalo keisti savais. Kartais net norint atsisakyti kokio tarptautėnio žodžio, neįmanoma to padaryti, nes lietuviškasis naujadaras būna prastesnis už tarptautėnį atitikmenį“ (Rudaitienė 1993: 13). Žinoma, daug kur siūlyti lietuviški junginiai *padaryti nekenksmingą* ir *pašalinti, numalšinti skausmą*. Įdomu tai, kad 1987–1989 m. buvo atliktas tyrimas ir apklausta beveik 100 mokslo srityje dirbančių asmenų (dauguma turėjo mokslo laipsnius ir vardus). Paklausti, ką vartoja, *nukenksminti* pasirinko 60 informantų, *pasterizuoti* – 11, o *padaryti nekenksmingą* – 7. Atitinkamai *nuskausminimą* pasirinko 53 asmenys, *anesteziją* – 19, *anestezavimą* – 12, o *anestezacijos* nepasirinko nė vienas (lietuviško junginio anketoje nesiūlyta) (Rudaitienė 1991: 35–36). Dabartėnių tokių apklausų nėra, bet turbūt nenustebtume, jei pagal apklausas ir toliau vyrautų *nukenksminti*, *nuskausminti*. Abu žodžiai girdimi šnekamojoje kalboje, kaip matyti iš šiam tyrimui sukauptų duomenų, jų gausu ir dabartėniuose rašytėniuose šaltėniuose.

Nuskausminimas greta *anestezijos*, *anestezavimo* anksčiau buvo teikėamas kai kuriuose terminų žodynuose (pvz., RLKŽŪTŽ 1971; MTŽ 1980, pastarajame buvo ir *nujautrinimas*¹⁸ greta *desensibilizavimo*). Viena iš prie-

¹⁸ Vietoj *nujautrinti* siūlyta *šalinti jautrumą, daryti nejautrų* (Kaulakienė 1992: 9).

žasčių, palaikanti vartosenoje *nuskausminimą*, yra ta, kad patogiu dalyviu išreikšti vaistus apibūdinantį pažyminį, kuris dažnai vartojamas daiktavardiskai (pvz., „Tik Skausmo centre pacientui gali būti atlikta invazinė nuskausminimo procedūra. Jos metu nuskausminamieji preparatai suleidžiami tiesiai į židini, provokuojantį skausmą“ (Lietuvos rytas, 2001), „Nesuprantu, kaip geriau gydys, jeigu visiems skiriami beveik vienodi vaistai „Betalok-Zok“ ir „Cardace“ su raminaisiais ir nuskausminamaisiais“ (Filomena Taunytė, 2004)). *Nuskausminimas* yra sveikatos konteksto žodis, o *nukenksminimas* vartojamas įvairiuose kontekstuose, retkarčiais pasidaroma ir išvestinių žodžių (pvz., „Jei jūsų automobilyje yra deginių nukenksmintuvas, negalima pilti benzino su švino priemaiša, nes po kelių tūkstančių kilometrų nukenksmintuvas užaks“ (Mokslas ir technika, 1995)). Iš DLKT matyti, kad vartosenoje *nukenksminama* yra aplinka, dirva, teršalai, mikroorganizmai, drabužiai, kroviniai, ginklai, asmenys ir kt. Žodis gana dažnas karybos ir viešojo saugumo kontekstuose, kalbama apie minų, bombų ir kitų sprogmenų *nukenksminimą*. Karybos žodynuose anksčiau galima buvo rasti, pavyzdžiui, *nukenksminimas* (*специальная обработка*), *šaudmenų nukenksminimas* (*обезвреживание боеприпасов*), *nukenksminimo mašina* (*дегазационная машина*) (KTŽ 1993), vėliau atsiranda *šaudmens ištaisymas* „suteikimas šaudmeniui tokios būsenos, kurioje negalimas atsitiktinis jo sproginimas. Ištaisoma įvairiais būdais – šaudmenys susprogdinami, išimami užtaisai arba sprogdikliai, sprogdikliai nustatomi į saugiklio padėtį ir kt.“ (*обезвреживание боеприпаса, rendering safe, deactivation, neutralization of ammunition*) (KŽ 1995). Kalbininkų nežiūrėtuose žodynuose vis tiek matyti *nukenksminti* – *defuse, disarm, deactivate; nukenksminti bombą* – *defuse/deactivate a bomb* (ALKTŽ 2004), kartais pražiūri ir kalbininkai, pvz., *nukenksminti* – *decontaminate*, nors tame pačiame žodyne yra *padaryti nekenksmingą (miną ir pan.)* – *deactivate; padaryti nekenksmingą* – *neutralize* (LAKKTŽ 2015). Dabartiniuose redaguotuose žodynuose kenksmingumo šalinimas dažniausiai išreiškiamas žodžių junginiais, pvz.: *disarm* – 1. *nu(si)ginkluoti*, 2. *padaryti nekenksmingą; perjungti (miną, ginklą) į saugią padėtį; ištaisyti (miną); decontaminate* – 1. *švarinti; degazuoti; dezaktyvuoti; deactivate* – 1. *dezaktyvuoti*, 2. *padaryti nekenksmingą (miną ir pan.); deactivation* – 1. *dezaktyvavimas*, 2. *darymas nekenksmingo (minos ir pan.); defuse* – *daryti nekenksmingą; šalinti sprogdiklį; defuse a bom* – *padaryti bombą nekenksmingą* (ALKKTŽ 2013). Vis dėlto reikia pripažinti, kad dvejetainio linksnio reikalaujanti konstrukcija *daryti nekenksmingą* terminuose yra nepatogi, dabar teikiami

tokie terminai, pvz.: *šaudmens darymas nekenksmingo (ammunition disposal), sprogmenų ir šaudmenų darymo nekenksmingų tvarka (explosive ordnance disposal procedure)* (EKŽ 2008), *sprogstamųjų šaudmenų darymas nekenksmingų (explosive ordnance disposal), sprogstamųjų šaudmenų darymo nekenksmingų atvejis (explosive ordnance disposal incident), sprogstamųjų šaudmenų darymo nekenksmingų tvarka (explosive ordnance disposal procedure)* (NATO 2006). Žiūrint į šiuos terminus neatrodo keista, kodėl vartoseną nenori atsisakyti *nukenksminimo*.

Kalbininkų darbuose užuominų, kad *nukenksminti, nuskausminti* reikėtų pateisinti, būta ne kartą. Pavyzdžiui, veiksmazodžius *nuasmeninti* ir *nukenksminti* Aldona Paulauskienė priskiria prie tų, kurių neturime kuo pakeisti (Paulauskienė 2001: 95). Kalbėdama, kad šalinimo reikšmės *nu- + -inti* vedinių modelis menkai dera prie lietuvių kalbos priešdėlinės darybos normų, ji tikisi, kad dar keletas žodžių prigis, pirmiausia *nuskausminti* (Paulauskienė 2004: 262). Sakydama „prigis“, ji, matyt, turi omenyje „kalbininkai leis“, nes prigydyti šį žodį kalboje nėra jokio reikalo, jis jau seniai prigijęs. Jonas Šukys taip pat atsargiai sako, kad „galbūt darytina išimtis tik labai parankiems, nuolat vartojamiems“ žodžiams *nukenksminti, nuasmeninti* (Šukys 2006: 75).

Vartoseną rodo, kad nors ir kalbininkų peikiami, šalinimo reikšmės *nu- + -inti* vediniai yra toliau vartojami, jų pasidaroma ir naujų. Nors ir nepripažintas, *de facto* modelis egzistuoja. Kadangi rengiamas BLKŽ, jo rengėjams tikslinga iš naujo įvertinti šiuos žodžius. Pirmiausia reikėtų atskirti tuos žodžius, kuriais reiškiamas medžiagos ar kokio kito materialaus dalyko šalinimas (*nuriebalinti, nugeležinti* ir pan.). Peikiant darybos modelį anksčiau į tokius žodžius daugiausia ir buvo orientuojamasi. Šie žodžiai neturi išplėtotų mikrosistemų, paprastai nėra opozicijas sudarančių žodžių. Taisyto tradiciją galima išlaikyti. Atskirai reikėtų žiūrėti į žodžius, kuriais reiškiamas ypatybės ar kokio kito nematerialaus, abstraktaus dalyko šalinimas. Vartoseną rodo, kad šie žodžiai dažnai turi išplėtotas mikrosistemas. Net ir pripažįstant šio modelio žodžių radimąsi dėl kitų kalbų poveikio, galima svarstyti kai kurių jų įtraukimą į BLKŽ atsižvelgiant į vartosenos polinkius, juoba kad vienas kitas tokių žodžių jau dabar yra kodifikuoti arba buvo kodifikuoti anksčiau, bet kodifikacija pakeista. Taisytojų ne kartą sakytas argumentas, kad *nu-* turėtų reikšti ypatybės perviršį, o ne šalinimą, su aptariamo modelio žodžiais nelabai veikia, skaitytojais tarsi galėtų būti klaidinami, bet teksto autoriai mano, kad bus suprasti tinkamai. Žinoma, daug reikšmės turi kontekstas. Be to, kalboje jau ir dabar yra

kodifikuotų veiksmažodžių, kuriems tas pats priešdėlis suteikia priešingas reikšmes, pavyzdžiui, *nudabinti* „1. labai gražiai papuošti“ ir „2. nuimti papuošalus“, *nuvainikuoti* „1. nuimti vainiką“ ir „2. vainikais nukabinėti, papuošti“ (DLKŽ₆ 2006).

IŠVADOS

Šalinimo reikšmės *nu-* + *-inti* (*-inimas*) vediniai pradėti taisyti kalbininkų prieš pusšimtį metų. Terminologas K. Gaivenis greičiausiai buvo pirmasis, kuris atkreipė dėmesį į jų vartojimą to meto spaudoje, teikimą žodynuose ir pasiūlė taisyti. Nuo būdvardinio vedinio *nurieibinti*, kuris šiaip kalboje reiškia „padaryti per riebę“, taisytojų pereita prie daiktavardinių naujadarų (tokių kaip *nuriebalinti*) ir argumentuota, kad anie taip pat tegalėtų reikšti perviršį. Darbuose kartais apskritai peikta tokia daryba, nes ji radosi pagal kitų kalbų pavyzdį (daugiausia rusų), pasidaryti daiktavardiniai veiksmažodžiai be priešdėlio paprastai nevartojami, todėl daryba laikyta mišriąja (iš karto pridedamas priešdėlis *nu-* ir priesaga *-inti*).

Pirmajame *Dabartinės lietuvių kalbos žodyno* leidime aptariamo modelio žodžių buvo teikiama vos keletas, tačiau į antrąjį leidimą jų buvo įtraukta nemažai, nors vediniai jau buvo pradėti taisyti. Galbūt atsižvelgta į tai, kad vediniai buvo ne tik paplitę spaudoje, bet ir teikiami to meto terminų žodynuose. Vis dėlto žodyno norma toliau buvo ginčijama, kalbininkai šių žodžių taisyti nenustojė ir iš trečiojo *Dabartinės lietuvių kalbos žodyno* leidimo beveik visi vediniai buvo pašalinti (vėlesni leidimai rūpiu klausimu nieko nekeitė). Kalbininkų pastangomis palaipsniui vedinių buvo atsisakoma ir terminų žodynuose, daugiausia teikiant junginius su žodžiu *šalinimas*. Kol buvo vadovaujamosi antruoju *Dabartinės lietuvių kalbos žodyno* leidimu, šalinimo reikšmės *nu-* + *-inti* vediniai galėjo plisti, nes laikytasi nuostatos griežtai netaisyti to, kas paskelbta žodyne.

Kalbininkų publikacijose, paskelbtose dar iki trečiojo *Dabartinės lietuvių kalbos žodyno* leidimo pasirodymo, kartais matyti neužtikrintumas dėl aptariamo modelio vedinių vertinimo. Kalbama, kad vediniai jau leidžia šaknis mokslo terminijoje, kad jie kalbai reikalingi, kad nepavyksta suderinti kalbininkų ir tų vedinių vartotojų poreikių. Ir dabartiniuose kalbininkų darbuose kartais atsargiai sakoma, kad kai kuriems *nu-* + *-inti* vediniams reiktų daryti išimtį, nes nėra kuo jų patogiai pakeisti.

Dauguma kalbos taisytojų darbuose minėtų šiame straipsnyje nagrinėjamų vedinių yra daiktavardinės kilmės ir reiškia tam tikro konkretaus dalyko, paprastai medžiagos, šalinimą. Panagrinėjus dabartinę vartoseną,

remiantis *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynu* ir populiaria naujienų svetaine lrytas.lt, matyti, kad kai kurie anksčiau taisyti vediniai jau gali būti nebeaktualūs, kai kurie tebevertinami. Kartu matyti, kad dabartinėje vartosenoje yra įvairių aptariamo modelio vedinių, kurie kalbos taisytojų darbuose neminimi. Jais reiškiamas ypatybės ar kokio kito nematerialaus, abstraktaus dalyko šalinimas. Darybiškai vieni jų sietini su būdvardžiais, kiti su daiktavardžiais, neretai galima ir abejopa interpretacija. Jų radimąsi dabar jau gali skatinti ne rusų kalba, o tarptautiniai žodžiai su sandu *de-*, taip pat skatina analogijos principas, nes kai kurie *nu-* + *-inti* vediniai turi išplėtotas mikrosistemas, pagal kurias kuriamos kitos žodžių mikrosistemas. Noras tos pačios šaknies vediniais išreikšti tam tikro turinio suteikimo ir šalinimo opozicijas gali būti viena iš svarbiausių priežasčių, kodėl prireikia *nu-* + *-inti* naujadarų. Priešinimo modelis ypač mėgstamas filosofijos, literatūrologijos ir panašiuose mąstomojo pobūdžio tekstuose, kuriuose daug dėmesio skiriama kalbos išraiškos priemonių naujumui, neįprastumui. Be to, šiuose ir kituose tekstuose aktualios aktyvaus (*nu-* + *-inti*) ir savaiminio (*nu-* + *-ėti*) veiksmo opozicijos, antru atveju *nu-* rodo ne šalinimą, o savaiminį netekimą.

Rengiant *Bendrinės lietuvių kalbos žodyną* reikia įvertinti pusšimtį metų trukusio *nu-* + *-inti* vedinių taisyto rezultatus ir vartosenos polinkius. Siekiant normų stabilumo medžiagos šalinimo reikšmės vedinių nekodifikacija gali būti išlaikoma, bet ypatybės ar kitų nematerialių dalykų šalinimo reikšmės vedinius reikėtų vertinti atskirai. Kai kurių jų kodifikavimas priartintų normą prie tikrovės. Ypač gerai normos ir vartosenos atotrūkis matomas iš žodžių *nukenksminti*, *nuskausminti* ir *nužmoginti* paplitimo.

ŠALTINIAI

- ALKKTŽ 2013: Kisinas E. *Anglų–lietuvių kalbų karo technikos žodynas*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija.
- ALKPŽ 1958: Novodvorskis A. *Anglų–lietuvių kalbų politechninis žodynas*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- ALKTŽ 2004: Laugalienė G., Mironaitė M. *Lietuvių–anglų kalbų karybos žodynas: eksperimentinis leidinys*, Vilnius: Generolo J. Žemaičio Lietuvos karo akademija.
- ALKŽŪTŽ 1977: *Anglų–lietuvių kalbų žemės ūkio terminų žodynas*. Sudarė D. Čeponienė, R. Gelūnienė, J. Kazėnas, R. Kelbauskienė (atsak. redaktorė), Vilnius: Mokslas.
- ATTŽ 2001: Čiukas R., Katunskis J., Kaulakienė A. ir kt. *Aiškinamasis tekstilės terminų žodynas: su vokiečių, anglų, prancūzų ir rusų kalbų atitikmenimis*, Kaunas: Technologija.
- BLKŽ – *Bendrinės lietuvių kalbos žodynas*. Vyr. red. D. Liutkevičienė. Prieiga per internetą: <http://bkz.lki.lt>.
- ChAŽ 1997: Daukšas K., Barkauskas J., Daukšas V. ir kt. *Chemijos terminų aiškinamasis žodynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- ChŽ 1960: Daukšas K. *Chemijos žodynas*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.

- DLKT – *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas*, sud. Vytauto Didžiojo universiteto Kompiuterinės lingvistikos centras. Prieiga per internetą: <http://donelaitis.vdu.lt>.
- DLKŽ₁ 1954: *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Ats. red. J. Kruopas, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- DLKŽ₂ 1972: *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. 2-asis papild. leid. Ats. red. J. Kruopas, Vilnius: Mintis.
- DLKŽ₃ 1993: *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. 3-iasis patais. ir papild. leid. Vyr. red. St. Keinys, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- DLKŽ₅ 2003: *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. 5-asis (2-asis elektroninis) patais. ir papild. leid. Vyr. red. St. Keinys, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- DLKŽ₆ 2006: *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. 6-asis (3-iasis elektroninis) leid. Vyr. red. St. Keinys, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- EKŽ 2008: Čiočys P. A., Janukevičius J., Jasiulionis E. ir kt. *Enciklopedinis karybos žodynas*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija.
- FTŽ 2007: Palenskis V., Valiukėnas V., Žalkauskas V., Žilinskas P. J. *Fizikos terminų žodynas: lietuvių, anglų, prancūzų, vokiečių ir rusų kalbomis*. 2-asis patais. ir papild. leid., Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- GFGTŽ 1956: Gudelis V. *Geologijos ir fizinės geografijos terminų žodynas*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- ITŽ 1997: *Informatika: lietuvių–anglų–rusų–vokiečių kalbų terminų žodynas*. Parengė Z. Kudirka ir kt., Vilnius: Matematikos ir informatikos institutas.
- KTŽ 1993: *Rusų–lietuvių ir lietuvių–rusų kalbų karybos terminų žodynelis*. Parengė A. Smetona, Vilnius: Valskybinis leidybos centras.
- KŽ 1995: Smetona A. *Karybos žodynas*, Vilnius: Lietuvos karo akademija.
- LAKKTŽ 2015: Kisinis E. *Lietuvių–anglų kalbų karo technikos žodynas*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija.
- LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas (I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas*. Vyr. red. G. Naktinienė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008. Prieiga per internetą: <http://www.lkz.lt>.
- LRTB – *Lietuvos Respublikos terminų bankas*. Prieiga per internetą: <http://terminai.vlkk.lt>.
- MTŽ 1960: Čiočys J. *Melioracijos terminų žodynas*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- MTŽ 1980: Astrauskas V., Biziulevičius S., Pavilionis S. ir kt. *Medicinos terminų žodynas*, Vilnius: Mokslas.
- NATO 2006: *NATO terminų aiškinamasis žodynas*. 3-iasis patais. leid. Ats. redaktorius J. Norgėla, Vilnius: Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerijos Generalinė inspekcija.
- RLKMTŽ 1975: Mikalajūnas M. *Rusų–lietuvių kalbų meteorologijos terminų žodynas*, Vilnius: Mintis.
- RLKPŽ 1959: *Rusų–lietuvių kalbų politechnikos žodynas*. Red. kolegijos pirmininkas A. Novodvorskis, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- RLKPŽ 1984: *Rusų–lietuvių kalbų politechnikos žodynas*. Sudarė G. Daugėla, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija.
- RLKŽUTŽ 1971: Anskaitis V., Kilas M. *Rusų–lietuvių kalbų žemės ūkio terminų žodynas*, Vilnius: Mintis.
- RTŽ 2000: Gaivenis K., Juška G., Kalesinskas V. *Radioelektronikos terminų žodynas*, Vilnius: Litimo.
- SŽ 1993: Leonavičius J. *Sociologijos žodynas*, Vilnius: Academia.
- Vydūnas 2013: *Asmenybė ir sveikata*. Parengė R. Palijanskaitė, Kaunas: Vydūno draugija.

LITERATŪRA

- Balašaitis A. 1969: Kaip verčiame terminus. – *Lietuvių kalbos sekcijos sąsiuvinis* 10. *Terminų kūrimo principai*, 9–10.
- Balčienė B. 1979: Po kelerių metų. – *Mūsų kalba* 3, 14–20.
- Bielinskienė A., Kazlauskienė A., Rimkutė E., Tamošiūnaitė A. 2014: *Lietuvių bendrinė kalba: normos ir vartoseną*. Vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Būda V. 1973: Ilgai lauktas žodyno leidimas. – *Pergalė* 7, 161–166.
- Gaivenis K. 1964: Keletas pastabų dėl mokslo veikalų kalbos. – *Kalbos kultūra* 7, 26–30.
- Gerulaitis V., Lukėnas S. 1983: Terminų darybos standartizacija ir specializacija. – *Kalbos kultūra* 44, 26–37.
- Girdenis A., Rosinas A. 1977: Pastabos „Kalbos praktikos patarimų“ parašėse. – *Kultūros barai* 11, 69–70.

- Kaulakienė A. 1979: Priešdėliniai ir priesaginiai darybiniai vertiniai lietuviškoje politechnikos terminijoje. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 19. *Socialinės lingvistikos problemos*, 143–153.
- Kaulakienė A. 1988: Terminų daryba pagal analogijos principą. – *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai. A serija* 1, 128–133.
- Kaulakienė A. 1985: Словообразовательное калькирование как способ образования современных литовских физико-технических терминов. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 24. *Mokslų kalbos ir kultūros problemos*, 67–78.
- Kaulakienė A. 1992: Nudruskintas vanduo? – *Gimtoji kalba* 4–5, 9.
- Kazlauskienė A., Rimkutė E., Bielinšienė A. 2010: *Bendroji ir specialybės kalbos kultūra*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Kinderys A. 1982: *Kaišti ar numėsinti?* – *Kalbos kultūra* 43, 47–49.
- KK 2003: *Kalbos konsultacijos*. Sudarė A. Kupčinskaitė-Ryklienė, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Klimavičius J. 1974: Ar vartotinos nužievinimo staklės? – *Mūsų kalba* 3, 19.
- Kniūkšta P. 1980: Dėsningumai, taisyklės ir paskiri kalbos faktai. – *Kalbos kultūra* 38, 23–37.
- Kniūkšta P. 1986: Apie „Kalbos kultūros“ principus, metodiką ir siūlymų poveikį. – *Kalbos kultūra* 51, 12–37.
- KPP₁ 1976: *Kalbos praktikos patarimai*. Sudarė A. Pupkis, Vilnius: Mokslas.
- KPP₂ 1985: *Kalbos praktikos patarimai*. II pataisytas ir papildytas leidimas. Sudarė A. Pupkis, Vilnius: Mokslas.
- Labutis V. 1973: Kalbos praktikos atramos ir slenksčiai. – *Kultūros barai* 9, 74–75.
- LKG II 1971: *Lietuvių kalbos gramatika 2. Morfologija (veiksmožodis ir kt.)*. Redagavo K. Ulvydas, Vilnius: Mintis.
- Montvilienė A. 1978: „Maisto prekių“ vertimo terminai. – *Kalbos kultūra* 34, 37–41.
- Nemickaitė G., Paulauskienė A. 1984: Pastabos dėl „Mokslų ir technikos“ kalbos. – *Mūsų kalba* 2, 21–23.
- Paulauskas J. 1974: Aktualios leksikos norminimo problemos ir žodynas. – *Kalbos kultūra* 27, 40–49.
- Paulauskienė A. 2001: *Lietuvių kalbos kultūra*, Kaunas: Technologija.
- Paulauskienė A. 2004: *Teisinių kalba ir bendrosios normos*, Vilnius: Justitia.
- Paulauskienė A., Tarvydaitė D. 1986: *Gramatikos normos ir dabartinė vartoseną*, Kaunas: Šviesa.
- Piročkinas A. 1990: *Administracinės kalbos kultūra*, Vilnius: Mintis.
- Pupkis A. 1980: *Kalbos kultūros pagrindai*, Vilnius: Mokslas.
- Pupkis A., Zinkevičius Z. 1978: Praėjo pusantrų metų, kai pasirodė „Kalbos praktikos patarimai“. – *Mūsų kalba* 4, 50–51.
- Rosinas A. 1971: Ką reiškia nužmoginti žmogų. – *Mūsų kalba* 4, 14–17.
- Rudaitienė V. 1991: Apie priešdėlinių žodžių vartojimą. – *Kalbos kultūra* 61, 35–39.
- Rudaitienė V. 1993: Svetimų žodžių vartojimas spaudoje. – *Kalbos kultūra* 64, 12–20.
- Šukys J. 2006: *Kalbos kultūra visiems*. Papildytas leidimas, Kaunas: Šviesa.
- TT 1992: *Terminologijos taisyklės*. Parengė K. Gaivenis, A. Kaulakienė, St. Keinys, J. Klimavičius, Vilnius: Mokslas.
- Urbutis V. 1978: *Žodžių darybos teorija*, Vilnius: Mokslas.

FROM NURIEBALINIMAS TO NUPRASMINIMAS: CODIFICATION AND USAGE

The paper deals with derivatives with the prefix *nu-* and the suffix *-inti* (*-inimas*) which express the elimination of something (which is indicated by the root of the word). There is quite an old tradition of correcting such derivatives, but in spite of this some of these derivatives are still widely used, therefore the history of correction and codification as well as the current situation are researched. The paper shows the opinions of the Lithuanian linguists in regard to these derivatives, the development of norms in dictionaries and overviews the current usage, its (non-)compliance with codification and points out possible changes in codification.

About fifty years ago Lithuanian linguists started correcting derivatives having the structure of *nu-* + *-inti* (*-inimas*) and meaning the elimination of something. The

word-formation of such derivatives was criticized because it emerged by the analogy with other languages (mainly Russian). In the first edition of *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (Dictionary of Modern Lithuanian) (1954) there were very few words of that kind, but in the second edition (1972) their number increased quite a lot in spite of attempts to correct them. Lithuanian linguists insisted on correcting them, therefore nearly all of such derivatives were removed from the third edition of *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (1993) and in terminological dictionaries they were gradually substituted with complex terms containing word *šalinimas* (elimination).

In the papers of Lithuanian linguists published a few decades ago one could sometimes see uncertainty about the evaluation of this derivational model. There are some observations that such derivatives are starting to become established in the scientific terminology and that they might be necessary for the language. In the current works of linguists there are sometimes cautious suggestions to make an exception about some *nu-* + *-inti* (*-inimas*) derivatives and to allow their usage, because there are no convenient substitutes.

The majority of corrected derivatives are made from nouns and mean the elimination of a certain thing, usually a material. The research of the current usage based on data from *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas* (Corpus of the Contemporary Lithuanian Language) and the popular news website *lytas.lt* shows that some of the previously corrected derivatives have lost their topicality and some of them are still being used. At the same time it can be seen that there are various derivatives of this particular derivational model which have not been mentioned in the works of language standardizers. They express the elimination of a characteristic or of some immaterial, abstract thing and are derived from adjectives or nouns. The appearance of such derivatives is probably caused not by equivalents in Russian, but by international words with the prefix *de-* as well as the principle of analogy, because some of these derivatives have developed microsystems, which participate in the creation of other microsystems. The wish to express the oppositions between acquisition and elimination of a particular content using words with the same root could be one of the main reasons for using new *nu-* + *-inti* (*-inimas*) formations.

It is necessary to evaluate the results of the correction which lasted about fifty years and tendencies of the usage of researched derivatives, because currently *Bendrinės lietuvių kalbos žodynas* (Dictionary of Standard Lithuanian) is being compiled. In order to maintain the stability of the norm the restriction on usage of these derivatives can be retained, but derivatives with the meaning of eliminating a characteristic or an immaterial thing ought to be evaluated separately. The codification of some of these derivatives would bring the norm closer to the actual usage.

Gauta 2016-11-21

Alvydas Umbrasas
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas alvydas.umbrasas@lki.lt